

PRÍRUČKA knihovníka malej knižnice

* Slovenská
národná
knižnica

MINISTERSTVO
KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Zostavila: Mgr. Nikola Kianicová

2. vydanie

© Slovenská národná knižnica, 2025

Publikácia neprešla jazykovou korektúrou

OBSAH

Úvod	4
Verejné knižnice na Slovensku	5
Školská knižnica ako knižnično-informačné centrum modernej školy	9
Zriaďovanie knižníc	12
Knižničný fond	14
Knižnično-informačné služby	19
Informačná výchova a informačná gramotnosť	23
Štatistika v knižnici	26
Elektronizácia a jej možnosti v malých knižniciach	29
Užitočné dokumenty	35
Použitá literatúra	37

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Vývoj verejných knižníc od roku 2014	7
Tabuľka 2: Využívanie knižnično-informačných služieb vo verejných knižniciach za roky 2014 – 2024	22
Tabuľka 3: Informačná výchova v knižniciach za roky 2014 – 2024	25
Tabuľka 4: Počet počítačov knižnice určených pre verejnosť s pripojením na internet	30

Zoznam grafov

Graf 1: Vývoj verejných knižníc od roku 2014	7
Graf 2: Vývoj školských knižníc od roku 2014	9
Graf 3: Počet knižničných jednotiek školských knižníc za roky 2014 – 2024	10
Graf 4: Vývoj vynaložených finančných prostriedkov na nákup knižničného fondu školských knižníc za roky 2014 – 2024	11
Graf 5: Počet knižničných jednotiek verejných knižníc za roky 2014 – 2024	17
Graf 6: Vývoj vynaložených finančných prostriedkov na nákup knižničného fondu verejných knižníc za roky 2014 – 2024	18
Graf 7: Elektronizácia vo verejných knižniciach za roky 2014 – 2024	33

Úvod

V roku 2003 pripravila Slovenská národná knižnica (ďalej len SNK) v Martine v spolupráci s poprednými odborníkmi z oblasti knihovníctva **Príručku knihovníka malej knižnice**. Po mnohých desaťročiach sa dostala knihovníkom malých knižníc inštruktívna pomôcka, ktorá im pomohla zorientovať sa v právnych a odborných otázkach týkajúcich sa všetkých dôležitých stránok vzniku a fungovania malej knižnice. V roku 2015 bol schválený zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov a preto po viac ako dvadsiatich rokoch vychádza aktualizované druhé vydanie tejto príručky, ktorá nie je určená len knihovníkom malých knižníc. Užitočné informácie a rady v nej nájdú aj zodpovední pracovníci tých organizácií, ktoré sú zakladateľmi alebo zriaďovateľmi malých knižníc, teda najmä predstavitelia samospráv, obecných zastupiteľstiev, riaditelia a vedúci predstavitelia škôl.

SNK pravidelne publikuje metodiky, ktoré vychádzajú z platnej slovenskej a európskej legislatívy a sú verejne dostupné na webovej stránke <https://www.snk.sk>. V rámci týchto metodík sú niektoré pasáže z tejto metodiky podrobne rozoberané. V metodike, ktorú práve čítate, sú zhrnuté najdôležitejšie body týkajúce sa danej pasáže, pričom v každej kapitole sú spomenuté užitočné odkazy na citované metodiky, zákony a iné dôležité dokumenty, ktoré obsahujú komplexné informácie. V metodike sa nachádza aj časť venovaná školským knižniciam, pričom však komplexné informácie o školských knižniciach, metodické usmerňovanie škôl a školských zariadení sústreďuje Národný inštitút vzdelávania a mládeže. Na webovej stránke **Národného inštitútu vzdelávania a mládeže v kategórii Knižnica - Školské knižnice**, nájdete množstvo užitočných informácií, ako napríklad zriadenie školskej knižnice, metodické usmernenia a pomôcky pre školského knihovníka, adresár ale aj štatistiku školských knižníc.

Knižnice, a predovšetkým tie verejné a školské, sú neoddeliteľnou súčasťou vzdelávacieho a kultúrneho života každej komunity. V dnešnej dobe, charakterizovanej rýchlym technologickým pokrokom a informačným preťažením, sa ich úloha mení a stáva sa ešte dôležitejšou. Už dávno nie sú len miestom na výpožičku kníh, ale transformujú sa na dynamické knižnično-informačné centrá, ktoré aktívne podporujú celoživotné vzdelávanie, rozvoj digitálnych zručností a prístup k overeným informáciám.

Táto metodická príručka sa zameriava na komplexný pohľad na fungovanie a rozvoj hlavne menších knižníc na Slovensku. Podrobne sa pozrieme na legislatívne aspekty spojené so zriaďovaním knižníc, ako aj na kľúčové procesy riadenia knižničného fondu. Dôležitú časť tvorí aj prehľad knižnično-informačných služieb, ktoré moderné knižnice poskytujú, a význam informačnej výchovy a informačnej gramotnosti pre používateľov všetkých vekových kategórií. Nevynecháme ani praktické aspekty štatistiky v knižnici a možnosti, ktoré prináša elektronizácia pre efektívnejšie fungovanie, najmä v menších knižniciach.

Cieľom metodickej príručky je poskytnúť ucelený prehľad o súčasných trendoch, výzvach a príležitostiach, s ktorými sa knižnice na Slovensku stretávajú, a zároveň poukázať na ich nezastupiteľnú úlohu pri budovaní informovanej a vzdelanej spoločnosti.

VEREJNÉ KNIŽNICE na Slovensku

„Verejné knižnice sú celosvetovým javom. Vyskytujú sa v rozmanitých spoločnostiach a odlišných kultúrach na rôznych stupňoch rozvoja. Aj keď rozmanité podmienky, v ktorých knižnice pôsobia, nevyhnutne spôsobujú rozdiely v poskytovaných knižničných službách a spôsoboch, akými sa tieto „Verejné knižnice sú celosvetovým javom. Vyskytujú sa v rozmanitých spoločnostiach a odlišných kultúrach na rôznych stupňoch rozvoja. Aj keď rozmanité podmienky, v ktorých knižnice pôsobia, nevyhnutne spôsobujú rozdiely v poskytovaných knižničných službách a spôsoboch, akými sa tieto služby poskytujú, knižnice majú zvyčajne spoločné charakteristiky, ktoré možno definovať takto: Verejná knižnica je inštitúcia, ktorá je zriadená, podporovaná a financovaná komunitou, a to buď prostredníctvom miestnej a regionálnej samosprávy, prípadne vlády, alebo prostredníctvom iných foriem organizácie spoločnosti. Zabezpečuje prístup k poznatkom, informáciám, celoživotnému vzdelávaniu a dielam predstavivosti pomocou rôznych zdrojov a služieb a je dostupná pre všetkých členov komunity, bez ohľadu na rasu, národnosť, vek, pohlavie, náboženstvo, jazyk, postihnutie, ekonomickú situáciu, postavenie v zamestnaní a dosiahnuté vzdelanie.“¹

V súčasnosti na Slovensku platí Zákon č. 126/2015 o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. (ďalej len „zákon o knižniciach“). Zákon o knižniciach upravuje zriaďovanie a zakladanie knižníc, práva a povinnosti knižníc, práva a povinnosti zriaďovateľov knižníc a zakladateľov knižníc, knižničný systém Slovenskej republiky, rozsah a vykonávanie odborných knižničných činností, vyhlasovanie, evidenciu, ochranu, sprístupňovanie, dovoz a vývoz historického knižničného dokumentu a historického knižničného fondu.

Knižničný systém tvoria knižnice, ktorých zameranie, pôsobnosť a úlohy sú dané zložením a špecializáciou knižničného fondu a rozsahom poskytovaných knižnično-informačných služieb, a to v členení:

- národná knižnica,
- vedecká knižnica,
- akademická knižnica,
- verejná knižnica,
- školská knižnica,
- špeciálna knižnica.

Paragraf 9 sa venuje verejnej knižnici a určuje jej tieto práva a povinnosti:

„(1) Verejná knižnica je

- a) obecná knižnica alebo mestská knižnica,
- b) regionálna knižnica

(2) Obecná knižnica a mestská knižnica

- a) dopĺňa, odborne eviduje, spracováva, uchováva, ochraňuje a sprístupňuje univerzálny knižničný fond vrátane knižničných dokumentov miestneho významu,

¹ IFLA. Smernica IFLA pre služby verejných knižníc 2010. [online]. Haag: IFLA, 2010. [cit. 2025-06-30]. Dostupné na internete: <https://www.infolib.sk/files/dokumenty/smernica-ifla-sluzby-verejnych-kniznic-2010.pdf>

- b) poskytuje knižnično-informačné služby používateľom,
- c) organizuje a uskutočňuje komunitné, kultúrno-spoločenské a vzdelávacie aktivity,
- d) môže plniť funkciu školskej knižnice v rozsahu a za podmienok určených zriaďovateľom knižnice,
- e) plní ďalšie úlohy súvisiace s činnosťou knižnice.

(3) Obec zabezpečuje knižnično-informačné služby zriadením obecnej knižnice alebo mestskej knižnice ako právnickej osoby, prostredníctvom organizačného útvaru právnickej osoby zriadenej obcou, prostredníctvom organizačnej zložky obecného úradu alebo prostredníctvom inej knižnice.

(4) Samosprávny kraj zriaďuje regionálnu knižnicu ako právnickú osobu, ktorá pôsobí na území viacerých obcí, a vo svojom sídle plní aj funkciu mestskej knižnice.

(5) Regionálna knižnica okrem úloh podľa odseku 2

- a) utvára a sprístupňuje regionálne bibliografické a faktografické databázy vrátane úplných textov regionálnych dokumentov,
- b) odborne spracúva a sprístupňuje súbežnú regionálnu bibliografiu a plní úlohy spojené s koordináciou bibliografickej činnosti v regióne,
- c) môže plniť funkciu komunitného centra,
- d) je pracoviskom pre digitalizáciu regionálnych knižničných dokumentov,
- e) zhromažďuje a spracováva štatistické ukazovatele za verejné knižnice regiónu samosprávneho kraja,
- f) poskytuje metodickú pomoc a poradenské služby obecným knižniciam, mestským knižniciam, školským knižniciam, špeciálnym knižniciam a ich zriaďovateľom alebo zakladateľom v regióne a upozorňuje ich na nedostatky v poskytovaní knižnično-informačných služieb,
- g) zabezpečuje na základe zmluvných vzťahov dopĺňovanie knižničných fondov obecných knižníc,
- h) sa zúčastňuje na tvorbe, udržiavaní a sprístupňovaní súborných katalógov knižníc,
- i) je pracoviskom medziknižničnej výpožičnej služby.

(6) Regionálna knižnica môže po dohode s obcami zabezpečovať knižnično-informačné služby používateľom prostredníctvom mobilnej knižnice.

(7) Samosprávny kraj určí vybranú regionálnu knižnicu, ktorá okrem úloh uvedených v odsekoch 2 a 5 plní funkciu regionálnej knižnice s krajskou pôsobnosťou, ktorá

- a) koordinuje, metodicky a poradensky usmerňuje ostatné regionálne knižnice v samosprávnom kraji a upozorňuje ich na nedostatky v poskytovaní knižnično-informačných služieb,
- b) zabezpečuje úlohy spojené s bibliografickou registráciou a koordináciou bibliografickej činnosti v samosprávnom kraji,
- c) zabezpečuje úlohy spojené s dokumentovaním stavu a rozvojom knižnično-informačných služieb verejných knižníc v samosprávnom kraji,
- d) zhromažďuje a spracováva štatistické ukazovatele za verejné knižnice samosprávneho kraja.⁴²

V nasledujúcej časti sa podrobne zameriame na vývoj počtu verejných knižníc v Slovenskej republike v období rokov 2014 až 2024. Pre lepšie pochopenie aktuálneho stavu a zmien v knižničnej sieti na Slovensku, nasledujúci prehľad ilustruje vývoj počtu verejných knižníc s osobitným zreteľom na ich kategorizáciu podľa rozsahu pôsobnosti.

V roku 2014 bolo na Slovensku 1726 verejných knižníc poskytujúcich služby verejnosti, pričom do roku 2024 ich počet klesol na 1233. Z tabuľky vidíme, že najväčší pokles zaznamenali obecné knižnice s úbytkom viac než 30 % za 10 rokov. Kým v roku 2014 bolo na Slovensku 1585 obecných knižníc, o desať rokov neskôr v roku 2024 sa v štatistickom výkaze KULT 10-01 evidovalo už len 1089 obecných knižníc poskytujúcich služby verejnosti.

² SLOVENSKO. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 126/2015 Z.z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. [online]. [cit. 2025-06-12]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/126>

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Knižnice – Regionálne s krajskou pôsobnosťou	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Knižnice – Regionálne	29	29	29	29	29	30	30	30	30	30	30
Knižnice – Mestské	104	104	103	102	102	102	101	103	104	104	106
Knižnice – Obecné	1585	1484	1441	1386	1322	1281	1163	1113	1100	1109	1089
Celkový počet verejných knižníc poskytujúcich služby verejnosti	1726	1625	1581	1525	1461	1421	1302	1254	1242	1251	1233

Tabuľka 1: Vývoj verejných knižníc od roku 2014

(Zdroj: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/>)

Graf dokumentuje dlhodobý pokles siete verejných knižníc, čo môže súvisieť s nedostatkom financovania či záujmu zo strany zriaďovateľov. Zároveň však stabilita krajských, regionálnych a mestských knižníc naznačuje, že základná infraštruktúra verejných knižníc zostáva zachovaná. Tento vývoj poukazuje na potrebu posilniť a modernizovať verejné knižnice, aby mohli naďalej plniť svoju komunitnú a vzdelávaciu úlohu.

(Zdroj: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/>)

Verejná knižnica má svoje opodstatnenie v celom knižničnom systéme Slovenskej republiky, pretože vytvára podmienky pre rozvoj demokratickej spoločnosti a aktívneho občianstva a podmienky pre celoživotné vzdelávanie, slobodné rozhodovanie sa a kultúrny rozvoj jednotlivcov aj celej komunity. Všetkým občanom poskytuje rovnaký prístup k fondom a službám knižnice, ku všetkým typom informácií a taktiež vzdialený prístup ku svojim službám. Osobám so špecifickými potrebami poskytuje špeciálne služby a dokumenty. Okrem toho podporuje formálne a neformálne vzdelávanie, čitateľskú, mediálnu, informačnú a digitálnu gramotnosť, kultúrnu rozmanitosť, tvorbu a zdieľanie poznatkov, prístup k vedeckým poznatkom a uchovávanie a sprístupňovanie kultúrneho dedičstva.

Hlavným poslaním verejnej knižnice je poskytovať zdroje a služby s cieľom uspokojovať potreby jednotlivcov a skupín, týkajúce sa vzdelávania, informačného a osobného rozvoja vrátane zábavy a trávenia voľného času. Verejné knižnice plnia dôležitú úlohu pri rozvoji a udržiavaní demokratickej spoločnosti tým, že zabezpečujú individuálny prístup k širokej a rozmanitej škále vedomostí, myšlienok a názorov.

„Poslanie verejnej knižnice

Podstatou služieb verejnej knižnice by mali byť nasledujúce kľúčové úlohy vo vzťahu k informáciám, gramotnosti, vzdelávaniu a kultúre:

1. vytváranie a upevňovanie čitateľských návykov detí už od ich skorého veku;
2. podpora individuálneho a samostatného vzdelávania, ako aj formálneho vzdelávania na všetkých úrovniach;
3. poskytovanie príležitostí pre tvorivý osobný rozvoj;
4. podnecovanie predstavivosti a tvorivosti detí a mladých ľudí;
5. podpora uvedomovania si kultúrneho dedičstva, hodnoty umenia, vedeckých úspechov a inovácií;
6. poskytovanie prístupu ku kultúrnym prejavom všetkých reprodukčných umení;
7. posilňovanie kultúrneho dialógu a podporovanie kultúrnej rozmanitosti;
8. podpora tradície ústneho podania;
9. zabezpečenie prístupu občanov ku všetkým druhom komunitných informácií;
10. poskytovanie primeraných informačných služieb miestnym podnikom, združeniam a záujmovým skupinám;
11. vytváranie podmienok na rozvíjanie informačných a počítačových zručností;
12. podporovanie a účasť na aktivitách a programoch rozvoja gramotnosti pre všetky vekové skupiny a iniciovanie takýchto aktivít v prípade potreby.³

³ IFLA. Manifest IFLA/UNESCO o verejných knižniciach. 2008. [online]. Haag: IFLA, 2008. [cit. 2025-09-22]. Dostupné na internete: https://www.infolib.sk/files/Novy_portal_infolib_subory/dokumenty_ifla/manifest_ifla_unesco_o_verejnych_knizniciach.pdf

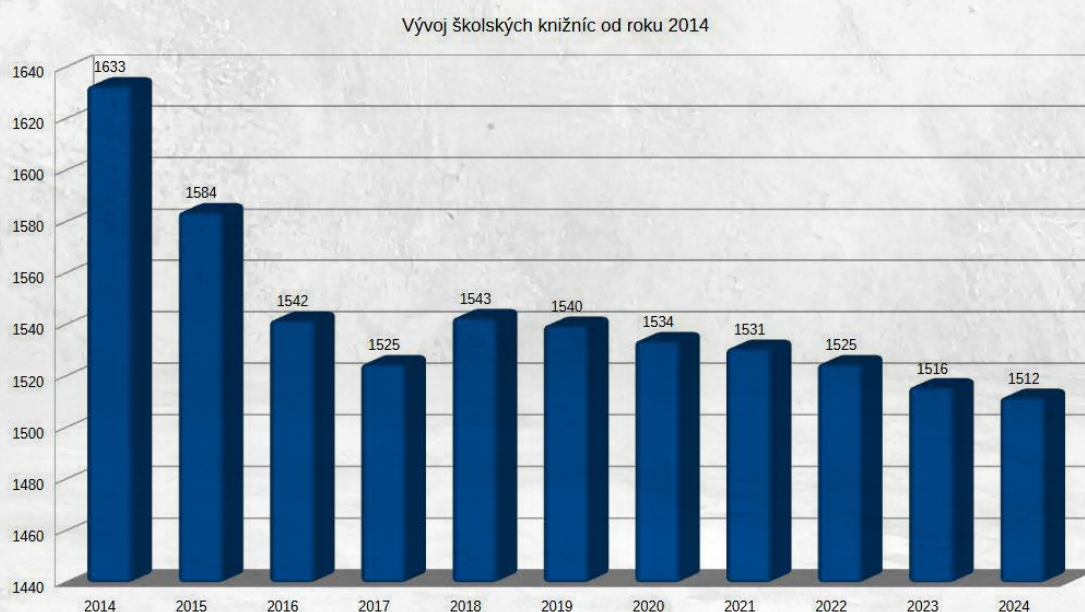
Školská knižnica ako knižnično-informačné centrum modernej školy

Komplexné informácie o školských knižniciach sú súčasťou publikácie „Príručka pre školského knihovníka“, ktorá bola vydaná v roku 2018. Publikácia zahŕňa dokumenty upravujúce zriadenie, zrušenie, zlúčenie, činnosť a prevádzku školskej knižnice; venuje sa zriadeniu a riadeniu školskej knižnice; detailne charakterizuje knižničný fond, knižnično-informačné služby. Príručka sa taktiež venuje informačnej výchove a informačnej gramotnosti; elektronizácii školskej knižnice a jej súčasťou je aj množstvo príloh a vzorov.

Knižnica Národného inštitútu vzdelávania a mládeže je poverená Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky metodickým riadením školských knižníc v oblasti tvorby metodických materiálov a poskytovania odborného poradenstva. Knižnica NIVAM v rámci svojho webového sídla – <https://nivam.sk/> – v časti Školské knižnice priebežne sprístupňuje elektronické informačné zdroje, ktoré sú adekvátne pre zriadenie, zrušenie, zlúčenie školskej knižnice, činnosť a prevádzku školských knižníc a ktoré uľahčujú prácu zriaďovateľom školských knižníc a školským knihovníkom.

Školské knižnice hrajú kľúčovú úlohu vo vzdelávacom procese, no ich počet na Slovensku prechádza dynamickými zmenami. Nasledujúci graf sa zameriava na vývoj počtu školských knižníc za obdobie posledných 11 rokov.

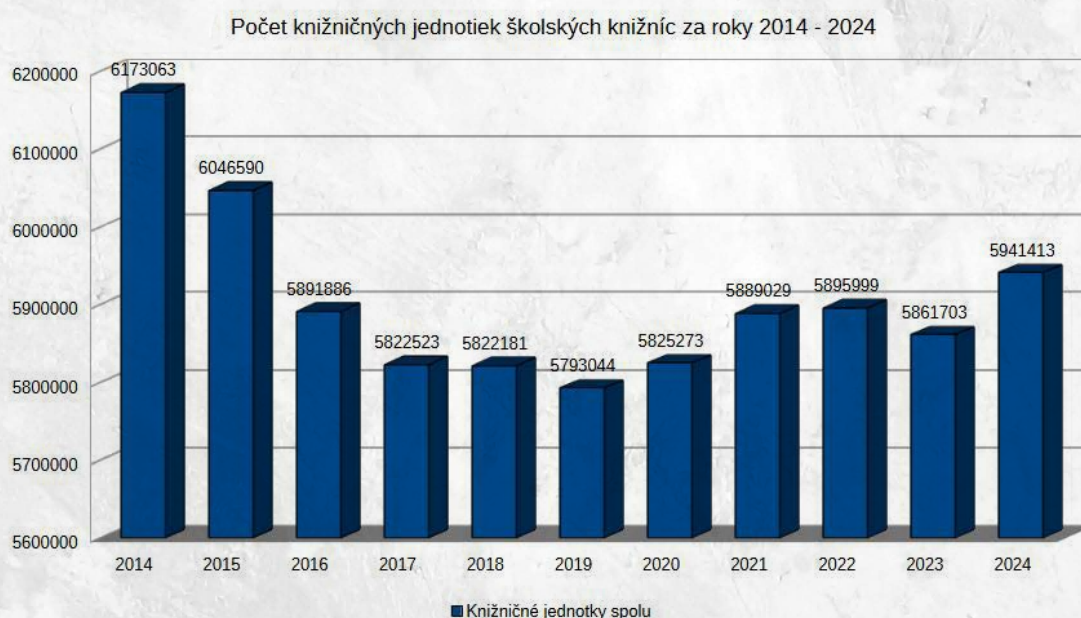
Za obdobie rokov 2014 až 2024 môžeme na Slovensku pozorovať postupný pokles počtu školských knižníc. Od roku 2014 do roku 2024 sa ich počet znížil z 1 633 na 1 512, čo predstavuje pokles o viac ako 7 %. Najvýraznejší prepád bol v priebehu rokov 2014 až 2017 (pokles o 108 knižníc). Od roku 2018 sa pokles spomalil. Menej knižníc však neznamená automaticky nižšiu kvalitu – dôležité je, ako efektívne a dostupne fungujú pre žiakov.

Graf 2: Vývoj školských knižníc od roku 2014

(Zdroj: <https://nivam.sk/kniznica/skolske-kniznice/statistika-skolskych-kniznic/>)

V oblasti počtu knižničných jednotiek (t. j. kníh a iných dokumentov) vidíme mierne kolísanie. Graf znázorňuje vývoj počtu knižničných jednotiek v školských knižniciach na Slovensku v období rokov 2014 až 2024. Na začiatku sledovaného obdobia v roku 2014 bol počet knižničných jednotiek najvyšší – dosiahol viac ako 6,17 milióna. V nasledujúcich rokoch však nastal postupný pokles. V roku 2015 klesol počet na približne 6,05 milióna a tento trend pokračoval až do roku 2019, keď bol zaznamenaný najnižší počet – niečo vyše 5,79 milióna jednotiek. Pokles počtu knižničných jednotiek nemusí byť vždy negatívny. Knižnice často vyradujú starý a neaktuálny fond, vrátane duplicitných titulov, ktoré si už nikto nepožičiava, aby uvoľnili miesto pre nové knihy a aktivity pre komunity. Dnešným trendom je premeniť knižnice na otvorené a priedušné priestory, nielen na skladisko starých kníh. Od roku 2020 sa tento trend prejavuje aj nárastom počtu nových knižničných jednotiek. Tieto nové knihy dopĺňajú, nie preplňujú, existujúci fond. V roku 2021 sa zvýšil na takmer 5,89 milióna a v nasledujúcich rokoch rástol pozvoľne ďalej. V roku 2024 dosiahol počet knižničných jednotiek hodnotu vyše 5,94 milióna, čo síce stále nedosahuje úroveň z roku 2014, no ide o najvyšší počet za posledné roky.

Graf 3: Počet knižničných jednotiek školských knižníc za roky 2014 – 2024

(Zdroj: <https://nivam.sk/kniznica/skolske-kniznice/statistika-skolskych-kniznic/>)

Najdynamickejší vývoj možno sledovať v oblasti finančných prostriedkov vynaložených na nákup knižničného fondu. V roku 2014 boli výdavky pomerne vysoké, presiahli 744-tisíc eur. Nasledujúce roky však priniesli výrazný pokles – už v roku 2015 suma klesla na približne 537-tisíc eur a v roku 2016 dosiahla dno – len niečo cez 320-tisíc. V rokoch 2017 až 2019 sa síce objavili mierne výkyvy, ale sumy sa pohybovali stále len okolo 330-360 tisíc eur, teda na relatívne nízkej úrovni. Zlom nastáva v roku 2021, keď bol zaznamenaný najvyšší výdaj v celom sledovanom období – viac ako 854-tisíc eur. V nasledujúcich rokoch síce došlo opäť k poklesu, no výdavky zostali vyššie ako pred rokom 2020. V roku 2022 bolo na nákup knižničného fondu vynaložených 533-tisíc eur, v roku 2023 približne 487-tisíc eur a v roku 2024 výdavky opäť mierne vzrástli na viac ako 576-tisíc eur. Z grafu vyplýva, že podpora školských knižníc v oblasti nákupu nových kníh a iných informačných zdrojov prešla obdobím útlmu, ale od roku 2020 badať snahu o jej postupné oživenie. Najvýraznejší impulz prišiel v roku 2021 a odvtedy sa financovanie drží na stabilnejšej a vyššej úrovni ako v predchádzajúcej dekáde.

Graf 4: Vývoj vynaložených finančných prostriedkov na nákup knižničného fondu školských knižníc za roky 2014 – 2024

(Zdroj: <https://nivam.sk/kniznica/skolske-kniznice/statistika-skolskych-kniznic/>)

Celkovo môžeme konštatovať, že školské knižnice na Slovensku prechádzajú obdobím adaptácie a transformácie. Napriek znižujúcemu sa počtu školských knižníc a občasnému kolísaniu rozpočtov, sa knižnice usilujú o zachovanie a zlepšovanie kvality svojich služieb. Budúce smerovanie by malo zahŕňať podporu digitalizácie, cielenejšie investície do moderných informačných zdrojov a posilnenie postavenia školských knižníc ako neoddeliteľnej súčasti vzdelávacieho systému.

Zriaďovanie knižníc

V roku 2023 vydala SNK metodickú príručku pod názvom „Metodická príručka pre zriaďovanie, zkladanie, zlučovanie a zrušenie verejných knižníc na Slovensku“, ktorej súčasťou je aj zriaďovanie a zkladanie knižnice. Okrem toho príručka obsahuje aj kapitoly:

- knižničný fond;
- odborná evidencia knižničných dokumentov;
- revízia knižničného fondu;
- financovanie knižníc;
- zlučovanie obecných a školských knižníc;
- zrušenie obecnej / mestskej knižnice.

Príručka tiež obsahuje množstvo užitočných príloh a vzorov tlačív.

„Knižnica, informačná a vzdelávacia inštitúcia, ktorá dopĺňa, odborne eviduje, spracováva, uchováva, ochraňuje, využíva a sprístupňuje svoj knižničný fond, poskytuje knižnično-informačné služby, napomáha uspokojovať kultúrne, informačné, vedeckovýskumné a vzdelávacie potreby používateľov a podporuje ich celoživotné vzdelávanie, informačnú gramotnosť, tvorivý osobný rozvoj a jazykovú rozmanitosť.

V závislosti od svojich finančných, personálnych a priestorových možností, môže obec, resp. mesto zabezpečovať knižnično-informačné služby pre svojich obyvateľov zriadením obecnej/mestskej knižnice ako

- a) právnickej osoby,*
- b) prostredníctvom organizačného útvaru inej právnickej osoby zriadenej obcou/mestom,*
- c) prostredníctvom organizačnej zložky obecného úradu alebo*
- d) prostredníctvom inej knižnice.*

V praxi to znamená, že obec/mesto nemusí zabezpečovať knižnično-informačné služby pre svojich obyvateľov výlučne zriadením stálej obecnej/mestskej knižnice ako samostatnej právnickej osoby (tzn. ako rozpočtovej, resp. príspevkovej organizácie). Obec/mesto s ohľadom na svoje prostriedky a možnosti, ako aj svoju územnú rozlohu a počet obyvateľov, môže zabezpečiť verejne prístupné knižnično-informačné služby aj prostredníctvom organizačnej zložky samotného obecného úradu (obecná knižnica je v takom prípade zaradená priamo do organizačnej štruktúry obecného úradu) alebo prostredníctvom organizačného útvaru inej právnickej osoby zriadenej obcou/mestom (napr. obecná knižnica je zriadená ako organizačný útvar inej kultúrnej inštitúcie zriadenej obcou). Zákon o knižniciach tiež umožňuje zlúčiť obecnú knižnicu so školskou knižnicou a naopak, pričom takto zlúčenej knižnici uloží zriaďovateľ v jej zriaďovateľskej listine alebo v štatúte povinnosť plniť úlohy a funkcie oboch typov týchto knižníc.

Takéto riešenie môže byť obzvlášť vhodné v obciach s menším počtom obyvateľov, kde zlúčenie plnenia funkcií obecnej a školskej knižnice do jedného celku umožní kumulovať finančné prostriedky a kvalifikovaných knihovníkov na jednom mieste, a tým zvyšovať kvalitu poskytovaných knižnično-informačných služieb, ako aj rozmanitosť knižničného fondu, naproti situácii, keď by obec ako zriaďovateľ základnej školy a zároveň obecnej knižnice musela deliť prostriedky medzi dva subjekty, ktoré by pri poskytovaní knižnično-informačných služieb v konečnom dôsledku menej prosperovali⁴.

⁴ V takomto prípade je dôležité jasne definovať, či pôjde o školskú knižnicu, ktorá sa vykazuje v štatistikách ministerstva školstva a plní aj funkciu obecnej knižnice, alebo o obecnú knižnicu, ktorá sa vykazuje v štatistikách ministerstva kultúry a plní aj funkciu školskej knižnice.

V neposlednom rade zákon o knižniciach dovoľuje zabezpečiť poskytovanie knižnično-informačných služieb aj prostredníctvom inej knižnice. Zákon v ust. § 9 ods. 6 hovorí výslovne o tzv. mobilných knižniciach (tzv. bibliobusoch), ktorých fungovanie sa realizuje na základe dohôd uzavretých medzi regionálnou knižnicou a obcou, resp. obcami v príslušnom kraji. Niektoré regionálne knižnice pre knižnice pod svojou metodickou pôsobnosťou ponúkajú aj tzv. výmenné fondy⁵. K zabezpečeniu efektívneho poskytovania knižnično-informačných služieb obyvateľom okolitých obcí však môže prispieť aj vhodná úprava otváracích hodín (napr. s ohľadom na príchody/odchody verejnej dopravy), ako aj situovanie knižnice v meste (centrum je spravidla dostupnejšie ako periférne oblasti).

V tomto smere sa v rámci siete mestských a regionálnych knižníc odporúča koncipovať podmienky svojej činnosti s ohľadom na všetkých obyvateľov, a teda poskytovať knižnično-informačné služby takým spôsobom, aby k nim mali zabezpečený prístup aj obyvatelia z obcí v príslušnom kraji.

Regionálna knižnica totiž pôsobí na území viacerých obcí a vo svojom sídle plní zároveň funkciu mestskej knižnice. Zriaďovateľom regionálnej knižnice je samosprávny kraj a na rozdiel od obecnej knižnice, môže byť zriadená výlučne len ako právnická osoba (tzn. ako rozpočtová, príp. príspevková organizácia). Samosprávny kraj pri zriaďovaní regionálnych knižníc dbá, aby svojou pôsobnosťou a regionálnymi funkciami zastrešili všetky okresy celého kraja. Zároveň určí jednu vybranú regionálnu knižnicu, ktorú poverí plniť funkciu regionálnej knižnice s krajskou pôsobnosťou (tzv. regionálna krajská knižnica⁶).

Nezávisle od spôsobu, akým sa zabezpečujú knižnično-informačné služby obyvateľom príslušného územného celku, obec, resp. mesto je povinné zvoliť také riešenie, aby bola splnená podmienka všeobecnej prístupnosti knižnično-informačných služieb pre všetkých obyvateľov obce/mesta. Obecná a mestská knižnica poskytuje svoje služby a činnosti riadiac sa pravidlom tzv. všeobecnej dostupnosti. Pri zriaďovaní obecnej/mestskej knižnice a vytyčovaní jej úloh je preto potrebné dbať, aby doplňovanie, spracovávanie a sprístupňovanie knižničného fondu bolo prístupné a vyhovujúce záujmom a potrebám všetkých skupín obyvateľov obce/mesta. Zriaďovateľ by tiež nemal opomínať, že k úlohám knižnice patrí aj organizovanie komunitných, kultúrno-spoločenských a vzdelávacích podujatí. Obecná/mestská knižnica plnením svojho poslania by tak mala byť neopomenuteľným článkom v uspokojovaní kultúrnych potrieb obyvateľov obce, resp. mesta, ale aj nenahraditeľným ohniskom v procese ich celoživotného vzdelávania a osobnostného rozvoja.

⁵ Výmenné/putovné súbory môžu byť zahrnuté do základného i aktuálneho fondu. Regionálne knižnice ich môžu budovať a požíčať na základe zmluvy alebo na základe registrácie ako kolektívny člen knižnice. Výmenný fond/putovné súbory tvoria podpornú časť knižničného fondu. Môžu byť získavané a nakupované zo združených prostriedkov mikroregiónov, ktoré tieto súbory vytvárajú na základe zmluvného dojednania alebo inou formou financovania. Podľa miestnych podmienok a zmluvných vzťahov je vhodné kombinovať finančné prostriedky obcí/miest, ktoré na jeho tvorbe môžu aktívne participovať, pretože tento spôsob prispieva k efektívnemu využitiu finančných prostriedkov. Vždy je nutné mať na zreteli optimálny spôsob vytvárania výmenného fondu/putovných súborov pre daný región. Tieto súbory zahŕňajú väčšinou najnovšiu literatúru, ktorá vhodne dopĺňa aktuálny fond, alebo ho v niektorých prípadoch nahrádza. Kvalitnú časť výmenných/putovných súborov môže postupom času obohacovať aj základný fond jednotlivých knižníc ako dlhodobá výpožička.

⁶ Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave, Krajská knižnica Karola Kmeťka v Nitre, Krajská knižnica Ľudovíta Štúra, Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove, Krajská knižnica v Žiline, Malokarpatská knižnica v Pezinku, Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach, Verejná knižnica Michala Rešetku v Trenčíne

Práva a povinnosti zriaďovateľa/zakladateľa knižnice

Na zriadenie alebo založenie obecnej/mestskej knižnice je potrebné:

1. vydať zriaďovací alebo zakladateľský dokument, ktorým je **zriaďovacia listina, zakladateľská listina alebo štatút**; v jej názve musí byť slovo **knižnica**.

V prípade, ak obec/mesto zamýšľa zriadiť obecnú/mestskú knižnicu ako právnickú osobu – rozpočtovú, resp. príspevkovú organizáciu napojenú na rozpočet obce/mesta, odporúčame vydať zriaďovateľskú listinu. V prípade, ak knižnica má mať postavenie právnickej osoby s právnou formou neziskovej organizácie, odporúčame vydať zakladateľskú listinu a jej pôsobnosť a úlohy bližšie upraviť v štatúte knižnice. V prípade, ak knižnica má mať postavenie organizačného útvaru (zložky), odporúčame jej zriadenie zahrnúť do interného právneho aktu (vhodný je organizačný poriadok) a jej zameranie, špecializáciu a pôsobnosť následne upraviť v štatúte knižnice (**Vzor štatútu obecnej/mestskej knižnice – príloha č. 3**)

2. **oznámiť Ministerstvu kultúry SR** zriadenie alebo založenie knižnice podaním návrhu na zápis do zoznamu knižníc na ustanovenom tlačíve (**Vzor tlačíva na zriadenie alebo založenie knižnice – príloha č. 2**) **najneskôr do 60 kalendárnych dní** od vydania zriaďovacieho/zakladateľského dokumentu.

Ak obec/mesto zriaďuje knižnicu ako rozpočtovú alebo príspevkovú organizáciu napojenú na rozpočet obce/mesta alebo ako organizačný útvar (obecného úradu alebo inej právnickej osoby zriadenej obcou/mestom), obci/mestu prináleží postavenie zriaďovateľa knižnice a práva a povinnosti s tým spojené.

Zriaďovateľ/zakladateľ knižnice v zriaďovateľskom/zakladateľskom dokumente:

- ustanoví zameranie knižnice - v prípade obecnej/mestskej knižnice – **verejná knižnica**,
- vymedzí pôsobnosť knižnice - v závislosti od zriaďovateľa – **obecná alebo mestská**,
- definuje špecializáciu knižničného fondu - v prípade verejnej knižnice – **univerzálny**,
- poverí knižnicu plnením úloh patriacich do jej vecnej pôsobnosti,
- môže knižnicu poveriť plnením funkcie školskej knižnice,
- prípadne určí knižnici vykonávanie aj ďalších úloh a činností.

Zriaďovateľ/zakladateľ knižnice je podľa ust. § 4 ods. 2 zákona o knižniciach povinný:

- a) zabezpečiť vhodné priestory a interiérové vybavenie pre knižnicu, primerané veľkosti jej knižničného fondu, rozsahu poskytovaných knižnično-informačných služieb, ako aj zameraniu a špecializácii,
- b) zabezpečiť moderné technické vybavenie a podmienky na zavádzanie nových technológií a knižnično-informačných služieb,
- c) zabezpečiť činnosť knižnice finančne a personálne,
- d) zabezpečiť ďalšie vzdelávanie zamestnancov knižnice,
- e) zabezpečiť systematické doplňovanie knižničného fondu a výkon odborných knižničných činností,
- f) podporovať spoluprácu knižníc a utvárať predpoklady na integráciu knižníc do medzinárodných knižničných a informačných systémov a sietí,
- g) vykonávať kontrolu knižnice,
- h) umožniť výkon štátneho odborného dohľadu a kontroly a poskytnúť súčinnosť.

Zriaďovateľ/zakladateľ knižnice je podľa ust. § 4 ods. 1 zákona o knižniciach oprávnený:

- a) požiadať o odborné usmernenie príslušnú knižnicu s metodickou pôsobnosťou (*Zoznam knižníc s celoštátnou metodickou pôsobnosťou – príloha č. 1*),
- b) zlúčiť knižnicu s inou knižnicou vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti,
- c) zrušiť knižnicu.⁷

Podrobné informácie týkajúce sa vzniku, zlúčenia a zrušenia knižníc, ako aj odbornej evidencie a správy knižničných fondov, nájdete v Metodicknej príručke pre zriaďovanie, zakladanie, zlučovanie a zrušenie verejných knižníc na Slovensku, ktorá poskytuje knihovníkom, metodikom a starostom prehľad právnych a odborných otázok.

⁷ KIANICOVÁ, Nikola. Metodická príručka pre zriaďovanie, zakladanie, zlučovanie a zrušenie Verejných knižníc na Slovensku [online]. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023 [cit. 2025-06-18]. Dostupné na: https://snk.sk/images/Informacie_pre/Kniznice_a_knihovnikov/Dokumenty_pre_knihovnikov/Metodicka_prirucka_pre_zriadovanie_zakladanie_zlucovanie_a_zrusenie_verejnych_kniznic_na_Slovensku.pdf

Knižničný fond

V roku 2023 vydala SNK metodickú príručku pod názvom „Metodická príručka pre zriaďovanie, zkladanie, zlučovanie a zrušenie verejných knižníc na Slovensku“, ktorej súčasťou je aj kapitola „Knižničný fond“. V tejto metodike sa samostatná kapitola venuje odbornej evidencii knižničných dokumentov – prírastkový zoznam, zoznam úbytkov, pomocná odborná evidencia. Taktiež tu nájdete postup pri revízií knižničného fondu a tiež postup pri vyradovaní knižničných dokumentov. K budovaniu knižničného fondu odporúčame pozrieť si aj metodickú príručku „Štandard pre dobrý knižničný fond“, ktorú vydala SNK.

„Knižničný fond predstavuje súhrn všetkých knižničných dokumentov, ktoré boli účelovo vybrané a sú sústavne, systematicky a cieľavedome doplňované, odborne spracovávané, uchovávané a ochraňované s cieľom ich sprístupňovania používateľom knižnice prostredníctvom knižnično-informačných služieb.

Do knižničného fondu sa zaraďuje každý knižničný dokument bez ohľadu na spôsob jeho nadobudnutia, obsah, druh a formu nosiča. V zmysle ust. § 1 ods. 1 vyhlášky Ministerstva kultúry SR sem patrí najmä kniha, samostatný zväzok diela na pokračovanie, ukončený ročník periodika, hudobníka, rukopis, grafika, obraz, kresba, kartografický knižničný dokument, patentový dokument, firemný dokument, technická norma, audiovizuálny dokument, mikrografický dokument, ale aj digitálny dokument. Ustanovený výpočet je len demonštratívny, teda nie je konečný a je možné ho v závislosti od okolností dopĺňať o ďalšie formy nosičov, ktoré sa vedú v odbornej evidencii knižničného fondu. Obecná/mestská knižnica vzhľadom na svoje zameranie a špecializáciu – verejná knižnica s rovnakým právom prístupu pre všetkých používateľov – buduje univerzálny knižničný fond, ktorý sa vyznačuje neobmedzeným obsahovým a druhovým zameraním zhromažďovaných knižničných dokumentov, so snahou tematicky pokryť všetky existujúce literárne a iné umelecké oblasti, ako aj vedné odbory a ich odvetvia. Naproti tomu, napríklad školská knižnica buduje špecializovaný knižničný fond so zameraním najmä na potreby výchovy a vzdelávania. V prípade, ak sa obec/mesto rozhodne zlúčiť obecnú/mestskú knižnicu so školskou knižnicou, je potrebné starostlivo dbať, aby nový knižničný fond takto zlúčenej knižnice zodpovedal zameraniu oboch týchto knižníc (teda univerzálnemu fondu verejnej knižnice, ale aj špecializovanému fondu školskej knižnice). V zmysle zákona o knižniciach je knižnica povinná knižničný fond systematicky dopĺňať, odborne evidovať, spracovávať, uchovávať, ochraňovať, využívať a sprístupňovať.

Zákon v ustanoveniach § 12 vymedzuje základné princípy doplňovania knižničného fondu, v zmysle ktorých sa knižničný fond dopĺňa a buduje:

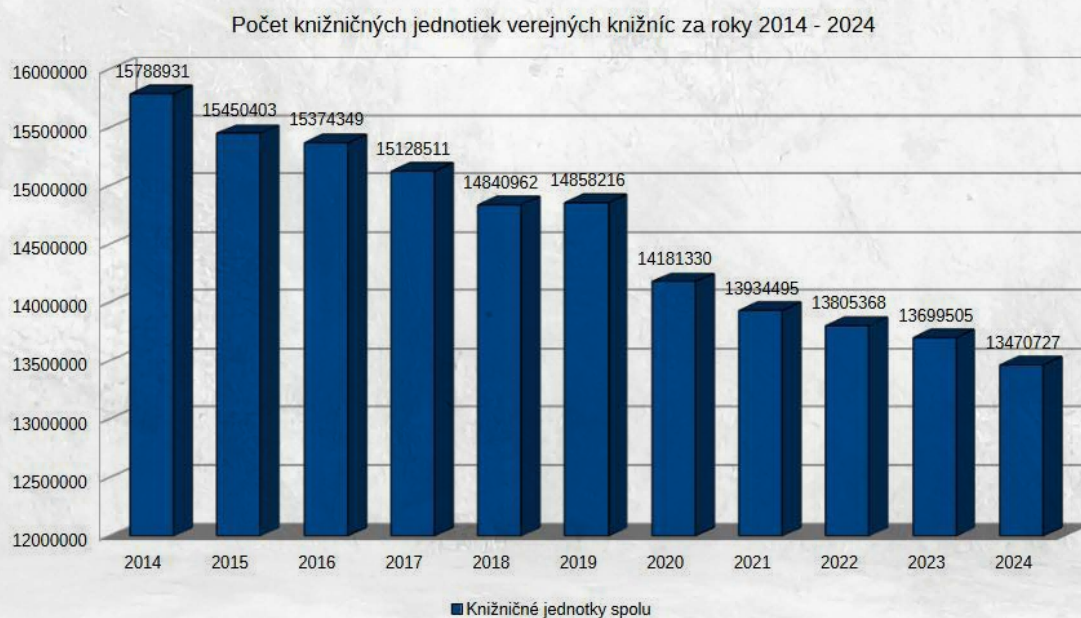
- a) v súlade so zameraním a špecializáciou knižnice,*
- b) na princípe nezávislosti a odbornosti,*
- c) bez ideologickej, politickej a náboženskej cenzúry,*
- d) bez podliehania komerčnému vplyvu alebo inému vplyvu.*

Zároveň je potrebné upozorniť, že v obciach/v mestách, kde žijú občania patriaci k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, zákon v zmysle § 12 ods. 3 ukladá knižnici povinnosť zohľadniť túto skutočnosť pri doplňovaní a budovaní knižničného fondu.

Plnenie uvedenej povinnosti sa môže prejavíť v tom, že knižnica v rámci akvizície knižničných dokumentov doplní fond napríklad o knižničné dokumenty písané v jazyku príslušnej národnostnej menšiny, alebo knižničné dokumenty venované histórii a dejinám príslušného národa alebo etnickej skupiny, prípadne fond doplní o zodpovedajúce slovníky a učebné texty pre ľahšie osvojenie si slovenského jazyka a podobne.

*Knižničný fond je možné dopĺňať rôznymi spôsobmi. V tomto smere je určite vhodné uviesť, že zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v znení neskorších predpisov sa v zmysle ust. § 1 ods. 13 nevzťahuje na podlimitnú zákazku a zákazku s nízkou hodnotou, ktorej predmetom je nadobúdanie knižničných fondov. Dopĺňovanie knižničného fondu tak spravidla bude zahŕňať kúpu knižničných dokumentov prostredníctvom kníhkupectiev, prípadne antikvariátov, ktoré umožňujú nákup vzácných a na trhu málo dostupných kníh. Zároveň však nie je vylúčená ani kúpa od súkromných osôb, dary od rôznych subjektov či výmena s inými knižnicami. Pri výmene je vhodné dbať, aby hodnota odovzdávaných a nadobúdanych dokumentov bola porovnateľná.*⁸

Veľkosť fondu je podmienená mnohými faktormi – priestorom, finančnými prostriedkami, počtom obyvateľov, vzdialenosťou knižnice od iných knižníc, regionálnou úlohou fondu, prístupom k elektronickým zdrojom, miestnymi potrebami, mierou akvizície a vyradovania knižničných jednotiek i stratégiou výmeny fondov s inými knižnicami. Dopĺňovanie knižničného fondu je oveľa dôležitejšie ako veľkosť fondu. Z grafu vidíme vývoj stavu veľkosti knižničného fondu a stavu vynaložených finančných prostriedkov verejných knižníc za roky 2014 – 2024. Z grafu je zrejmý neustály pokles počtu knižničných jednotiek, ktorý sa začína v roku 2014, keď bolo evidovaných viac ako 15,7 milióna jednotiek, a pokračuje až do roku 2024, kedy počet klesol na 13,4 milióna. Výraznejší pokles možno pozorovať najmä po roku 2019, kedy došlo k prudšiemu zníženiu fondu o viac ako 670-tisíc jednotiek. Celkovo knižnice za uvedené obdobie stratili vyše 2,3 milióna jednotiek. Tento trend pravdepodobne súvisí s vyradovaním zastaraných a nevyužívaných dokumentov, so zmenami v akvizičnej politike, rastúcim dôrazom na digitalizáciu, ako aj s možným znižovaním finančných prostriedkov určených na nákup nových dokumentov. Dlhodobý pokles počtu knižničných jednotiek je potrebné zastabilizovať. Pokles súvisí aj s poklesom knižníc na Slovensku, kedy sa ich fondy likvidujú, ale aj s pandemiou, kedy knižnice boli zatvorené a mohli sa venovať svojmu knižničnému fondu tak, aby bol kvalitný, pretože kvalitný knižničný fond nie je závislý len od počtu KJ, ale vstupujú tam aj iné faktory. Viac pozri – Štandard pre dobrý knižničný fond.

Graf 5: Počet knižničných jednotiek verejných knižníc za roky 2014 – 2024

(Zdroj: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/>)

⁸ KIANICOVÁ, Nikola. Metodická príručka pre zriaďovanie, zakladanie, zlučovanie a zrušenie verejných knižníc na Slovensku [online]. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023 [cit. 2025-06-18]. Dostupné na: https://snk.sk/images/Informacie_pre/Kniznice_a_knihovnikov/Dokumenty_pre_knihovnikov/Metodicka_prirucka_pre_zriadovanie_zakladanie_zlucovanie_a_zrusenie_verejnych_kniznic_na_Slovensku.pdf

Graf s názvom „Vývoj vynaložených finančných prostriedkov na nákup knižničného fondu verejných knižníc za roky 2014 – 2024“ zobrazuje trend výdavkov slovenských verejných knižníc na obstaranie nových knižničných jednotiek. Z grafu je zrejmé, že celkové výdavky mali kolísavý, no prevažne rastúci trend. V roku 2014 sa na nákup knižničného fondu vynaložilo vyše 1,45 milióna eur, pričom výdavky sa každoročne postupne zvyšovali až do roku 2019, keď dosiahli viac ako 2,25 milióna eur. V roku 2020 nastal pokles na 1,92 milióna eur, ktorý mohol byť ovplyvnený pandémiou COVID-19. Nasledujúci rok 2021 však priniesol výrazný nárast výdavkov, ktoré sa vyšplhali na 2 816 893 eur – najvyššiu hodnotu za sledované obdobie. V rokoch 2022 až 2024 sa výdavky stabilizovali na úrovni nad 2,5 milióna eur ročne, čo naznačuje snahu o udržanie kontinuálnej obnovy knižničného fondu. Napriek nárastu investícií v posledných rokoch možno tento vývoj porovnať s paralelným poklesom počtu knižničných jednotiek, čo poukazuje na to, že verejné knižnice možno kladú väčší dôraz na kvalitatívnu obnovu fondu – nižší nákup, ale hodnotnejších a aktuálnejších titulov. Taktiež to môže súvisieť aj s vyššími nákladmi na jednotlivé dokumenty. Celkovo graf dokumentuje zintenzívnenú snahu verejných knižníc investovať do obnovy svojich zbierok, čo je pozitívnym signálom z pohľadu dlhodobej udržateľnosti a kvality služieb. Inflácia za posledné roky je obrovská - 2024: 2,8 %; 2023: 10,5 %; 2022: 12,8 %; 2021: 3,2 %; 2020: 1,9 %. To znamená, že s tým súvisia aj zvýšené výdavky na nákup kníh. Okrem cien papiera rastú ceny všetkého a to kontinuálne už dlhé roky. Rastie cena práce, cena nájomov aj energií. V kombinácii s nepredvídateľným správaním vlády a reštriktívnymi hygienickými nariadeniami vznikajú podmienky, ktoré nevyhnutne vedú aj k zvyšovaniu cien kníh.

Graf 6: Vývoj vynaložených finančných prostriedkov na nákup knižničného fondu verejných knižníc za roky 2014 – 2024

(Zdroj: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/>)

Metodické usmernenie č. MK – 5704/2025-110/13832 z 26. augusta 2025 na určenie štandardov pre verejné knižnice odporúča na financovanie a obnovu knižničného fondu priemernú sumu na nákup knižničných jednotiek na jedného obyvateľa v eurách v kalendárnom roku. Pre obecné knižnice 0,80 €, mestské knižnice 1,00 € a pre regionálne knižnice 1,50 €.

Knižnično-informačné služby

SNK vydala v roku 2023 dokument „**Metodická príručka pre zriaďovanie, zakladanie, zlučovanie a zrušenie verejných knižníc na Slovensku**“, ktorého súčasťou je aj kapitola „Odborné knižničné činnosti“. V kapitole sú zo zákona o knižniciach vymedzené odborné knižničné činnosti v zmysle ust. § 2 ods. 11 zákona o knižniciach a knižnično-informačné služby sú vymedzené v zmysle § 16 a § 17 zákona o knižniciach. Knižnica je povinná poskytovať knižnično-informačné služby v súlade so svojím zameraním a špecializáciou. V rámci svojej pôsobnosti je povinná všetkým svojim používateľom zabezpečiť rovnaký prístup ku knižnično-informačným službám.

“Zákon o knižniciach vymedzuje odborné knižničné činnosti ako ucelený systém vzájomne na seba naväzujúcich odborných úkonov, ktorých výkon zabezpečuje odborný zamestnanec knižnice s vysokoškolským vzdelaním alebo so stredoškolským vzdelaním. Zároveň je nevyhnutné, aby odborný zamestnanec okrem dosiahnutého kvalifikovaného vzdelania splňal tiež osobitnú odbornú spôsobilosť, a to konkrétne, aby mal potrebné teoretické vedomosti, osvojené odborné štandardy, pracovné postupy a procesy, vlastné činnosti knižnice a ovládal príslušnú legislatívu vzťahujúcu sa na činnosť knižnice. Vzhľadom na neustále sa rozvíjajúce knižnično-informačné služby, ich povahu, kvalitu a spôsob, akým sa poskytujú, je obzvlášť dôležité dbať na kontinuálne zvyšovanie kvalifikácie a skúseností odborného zamestnanca knižnice.

Výkonom odborných knižničných činností založených na využívaní odborne vybudovaného a spracovaného knižničného fondu je poskytovanie knižnično-informačných služieb používateľom knižnice. Knižnica je povinná v rámci svojej pôsobnosti zabezpečiť rovnaký prístup ku knižnično-informačným službám všetkým používateľom. Za týmto účelom je povinná vypracovať a umiestniť na verejne prístupnom mieste knižničný a výpožičný poriadok, v ktorom upraví spôsob, rozsah a podmienky poskytovania knižnično-informačných služieb.

Knižnično-informačné služby sú vymedzené v § 16 a § 17 zákona o knižniciach, pričom výpočet nie je konečný (len demonštratívny), v zmysle uvedeného zahŕňajú najmä:

- a) výpožičky knižničných dokumentov, ktoré rozdeľujeme na prezenčné výpožičky - výpožičky knižničných dokumentov v knižnici a absenčné výpožičky - výpožičky knižničných dokumentov mimo priestorov knižnice;
- b) prístup ku knižničnému katalógu a základné elektronické služby – elektronický katalóg je katalóg, v ktorom možno vyhľadávať tituly, ktoré knižnica má vo fonde. Katalóg tiež umožňuje registrovaným čitateľom prihlásiť sa do čitateľského konta, umožňuje predlžovanie výpožičiek, rezervovanie vypožičaných kníh a pod. Elektronický katalóg znamená mať zakúpený knižnično-informačný systém, alebo prevádzkovaný ako tzv. open source, napríklad Clavius, Tritius, Koha, KiS MaSK 2 a podobne.
- c) poskytovanie (ústnych alebo písomných) bibliografických, faktografických a referenčných informácií. Poskytovanie bibliografických informácií znamená vyhľadávanie knižničných dokumentov v katalógoch, databázach, bibliografiách a poskytovanie konzultácií používateľom o prameňoch alebo literatúre na určitú tému; poskytovanie faktografických informácií znamená vyhľadávanie osobitných faktov, údajov a podobne používateľom knižnice; poskytovanie referenčných informácií – knižnica poskytuje používateľom referencie na základe ústnych, písomných alebo elektronických požiadaviek používateľov;
- d) poskytovanie objednaných písomných rešeršných služieb - rešerš (z franc. recherche - hľadať alebo skúmať) je druh bibliografie, ktorá obsahuje súhrn údajov získaných z dostupných bibliografických alebo plnotextových databáz o určitej problematike, téme, osobe a pod. Výsledkom rešeršnej činnosti je bibliografický zoznam relevantných dokumentov (knihy, články

- a pod.) k danej téme, ktorý obsahuje základné bibliografické údaje – autor, názov, miesto a rok vydania, počet strán a prípadne ďalší popis – predmetové heslá, abstrakt a pod.;
- e) poskytovanie reprografických služieb z knižničného fondu – poskytovanie skenovacích a kopírovacích služieb v súlade s Autorským zákonom č. 185/2015 Z. z.;
- f) špeciálne elektronické služby (napr. prístup k elektronickej zbierke, zabezpečenie elektronického dodávania dokumentov, zabezpečenie prístupu na internet);
- g) medziknižničnú a medzinárodnú medziknižničnú výpožičnú službu – medziknižničná výpožičná služba je knižnično-informačná služba, prostredníctvom ktorej knižnica pre svojho používateľa vypožičiava dokument alebo časť dokumentu vo forme kópie z fondu inej knižnice. Ak sa dokument nenachádza vo fonde žiadnej knižnice na Slovensku, používateľ môže požiadať o medzinárodnú medziknižničnú výpožičnú službu;
- h) vydávanie publikácií;
- i) organizovanie kultúrnych a výchovno-vzdelávacích podujatí a kurzov; medzi výchovno-vzdelávacie podujatia sa zaraďujú aj prednášky, besedy s čitateľmi a osobnosťami, autorské večery, literárno-hudobné a audiovizuálne programy, informačná výchova, kvízy, súťaže, tematické výstavy a pod., pričom účastníci získavajú odborné informácie; medzi kultúrno-spoločenské podujatia sa zaraďujú komunitné aktivity, pasovania za čitateľov, výstavy výtvarných prác, kultúrny program k výročiu knižnice, koncerty, divadelné predstavenia a pod., pričom podujatie prináša kultúrny a spoločenský zážitok, pôsobí na emócie účastníkov.“⁹

Zákon o knižniciach v § 16 podrobne definuje knižnično-informačné služby. Knižnično-informačné služby tvoria zmysel existencie školskej knižnice a ich poskytovanie patrí medzi jej základné úlohy. Ich kvalita závisí najmä od:

- dôkladne vypracovaného tematického plánu dopĺňovania knižničného fondu;
- zodpovedného výberu dokumentov;
- kvalitne budovaných katalógov, respektíve online katalógu;
- premyslene tvoreného bibliografického fondu (napríklad bibliografie, databázy a podobne);
- účelne usporiadaného knižničného fondu.

„Knižnično-informačné služby ako súčasť zabezpečenia práva na informácie sú službou vo verejnom záujme. Charakterizujeme ich ako výkony odborných činností založených na využívaní knižničného fondu a elektronickej zbierky s cieľom uspokojovať informačné potreby, požiadavky a záujmy používateľov školskej knižnice. Poskytujeme ich v priestoroch školskej knižnice alebo prostredníctvom internetu. Našou povinnosťou je zabezpečiť všetkým používateľom školskej knižnice rovnaký prístup ku knižnično-informačným službám.

Za používateľa považujeme každého príjemcu knižnično-informačných služieb. Aktívnym používateľom je registrovaný používateľ v knižnici, ktorý si počas vykazovacieho obdobia (obdobie od 1. januára do 31. decembra daného kalendárneho roka) požičiava knižničné dokumenty alebo využíva knižnično-informačné služby.“¹⁰

Tabuľka nižšie poskytuje prehľad o vývoji poskytovaných knižnično-informačných služieb vo verejných knižniciach na Slovensku za 11 rokov. Sleduje sa viacero ukazovateľov, ktoré vychádzajú zo zákonnej definície služieb podľa § 16 a § 17 zákona o knižniciach.

⁹ KIANICOVÁ, Nikola. Metodická príručka pre zriaďovanie, zakladanie, zlučovanie a zrušenie verejných knižníc na Slovensku [online]. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023 [cit. 2025-06-18]. Dostupné na: https://snk.sk/images/Informacie_pre/Kniznice_a_knihovnikov/Dokumenty_pre_knihovnikov/Metodicka_prirucka_pre_zriadovanie_zakladanie_zlucovanie_a_zrusenie_verejnych_kniznic_na_Slovensku.pdf

¹⁰ CENIGOVÁ, Rozália. Príručka pre školského knihovníka [online]. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica, 2018 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na: https://nivam.sk/wp-content/uploads/2023/02/Prirucka_pre_skolskeho_knihovnika_2018.pdf

Výpožičky (prezenčné a absenčné)

Prezenčné výpožičky: kolísali od 3,75 mil. (2014) po 3,9 mil. (2018), následne prudký pokles v roku 2020 (COVID-19) – iba 2,2 mil. a ďalší pokles v roku 2021. Od roku 2022 sa opäť zvyšujú, v roku 2024 dosiahli 2,5 milióna. Absenčné výpožičky: v roku 2014 to bolo 11,5 mil., pokles až na 7,2 mil. v roku 2021, neskôr rast – v roku 2024 dosiahli 8,9 milióna. Výrazný pokles v rokoch 2020–2021 súvisí s pandémiou, po ktorej nasleduje pozvoľné zotavovanie.

Elektronické služby a katalógy

Poskytovanie prístupu ku katalógu rastie takmer každoročne – zo 111 knižníc v r. 2014 až na 271 knižníc v roku 2024. Zodpovedané dopyty v elektronických referenčných službách: prudký nárast v r. 2020 (103 968), ešte výraznejší v r. 2021 (525 277), potom stabilizácia (146 535 v r. 2024). Nárast elektronických služieb odráža digitalizáciu služieb a zvýšený dopyt počas obmedzeného fyzického prístupu do knižníc počas pandémie.

Rešerše a výpožičné služby

Vypracované rešerše majú klesajúci trend – z 5 432 v roku 2014 na 2 788 v roku 2024. Medziknižničná výpožičná služba postupne klesá až na približne 3 300 – 3 400 v posledných rokoch. Medzinárodná medziknižničná výpožičná služba eviduje nízke hodnoty, výrazný pokles v r. 2020, nárazový nárast v 2021 (305), inak kolíše (183 v r. 2024).

Edičná činnosť

Počet vydaných titulov sa pohybuje v rozmedzí od 126 do 690 ročne, pričom rok 2015 bol rekordný (690), no v posledných rokoch je produkcia stabilizovaná na cca 180 – 220 titulov ročne.

Vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia pre verejnosť

Rast z 28 283 podujatí (2014) na rekordných 39 986 v roku 2024. Rok 2020 priniesol dramatický pokles na 13 851 podujatí (COVID), no už v roku 2023 sa počet vyšplhal nad predpandemickú úroveň.

Digitalizácia a elektronizácia služieb postupuje – viac knižníc má online katalógy a využívajú sa referenčné služby. COVID-19 mal zásadný vplyv na fyzické výpožičky a podujatia, no posledné roky ukazujú návrat k rastu. Medziknižničné výpožičné služby a rešeršné služby majú mierne klesajúci trend. Kultúrno-vzdelávacie podujatia zažívajú dlhodobý nárast, čo poukazuje na rastúcu komunitnú úlohu knižníc.

Podľa Zákona o knižniciach knižnica poskytuje výpožičky, základné elektronické služby a ústne bibliografické, faktografické a referenčné informácie bezplatne. Za ostatné knižnično-informačné služby je knižnica oprávnená požadovať od používateľa primeranú úhradu vynaložených nákladov.

Používateľom knižnice je každý príjemca knižnično-informačných služieb, pričom za aktívneho používateľa sa považuje registrovaný používateľ, ktorý si počas vykazovacieho obdobia vypožičiava knižničné dokumenty alebo využíva iné služby knižnice. Knižnica je oprávnená na účel poskytovania knižnično-informačných služieb spracovávať osobné údaje registrovaných používateľov, a to v rozsahu: meno, priezvisko, titul, adresa trvalého/prechodného pobytu, dátum a miesto narodenia, číslo dokladu totožnosti a jeho platnosť, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, telefónne číslo, e-mailová adresa a v prípade maloletého (do 15 rokov) meno, priezvisko a adresu jeho zákonného zástupcu.

Registráciou používateľa vzniká záväzkovo-právny vzťah medzi používateľom a knižnicou (resp. jej zriaďovateľom, ak knižnica nemá vlastnú právnu subjektivitu a je organizačnou zložkou právnickej osoby). V zmysle ust. § 16 ods. 9 zákona o knižniciach sa priznáva knižnici právo požadovať od používateľa úhradu ročného registračného poplatku, ktorého výšku a spôsob úhrady upraví vo svojom knižničnom poriadku.

Knižnično-informačné služby	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Prezenčné výpožičky	3757501	3790241	3852762	3914750	3949697	3787046	2204188	1643655	2452996	2451855	2543405
Absenčné výpožičky	11498707	11047082	10827493	10356066	10181699	10361313	7917346	7279149	8483542	8738695	8930319
Pristup ku knižničnemu katalógu (počet knižníc)	111	126	132	122	134	166	177	191	212	241	271
Počet zodpovedaných dopytov v elektronických referenčných službách	51154	65086	115620	53407	65799	80408	103968	525277	139538	148937	146355
Počet vypracovaných rešerš	5432	5461	5394	5026	3559	3732	3156	2905	2897	2412	2788
Medziknižničná výpožičná služba iným knižniciam	5684	6047	4611	4406	4114	3851	3093	2946	2634	3330	3448
Medziknižničná výpožičná služba z iných knižníc	22836	20190	19790	17769	17106	17130	14348	13539	13451	12376	12433
Medzinárodná medziknižničná výpožičná služba iným knižniciam	4	16	0	6	1	1	15	9	30	14	0
Medzinárodná medziknižničná výpožičná služba z iných knižníc	216	163	193	267	170	110	48	305	61	30	183
Edičná činnosť knižnice – počet vydaných titulov	381	690	407	429	414	321	126	237	201	222	193
Vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia pre verejnosť	28283	29845	30280	31500	31942	35719	13851	14337	31578	38589	39986

Tabuľka 2: Využívanie knižnično-informačných služieb vo verejných knižniciach za roky 2014 – 2024

(Zdroj: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/>)

„V rokoch 2021 – 2026¹¹ prebieha v SNK Akreditovaný vzdelávací program Knižnično-informačné služby. Absolvent vzdelávacieho programu je pripravený vykonávať odborné činnosti spojené s poskytovaním knižnično-informačných služieb a so sprístupňovaním fondu a informačných zdrojov. Je oboznámený s postupmi budovania, dopĺňovania a spracovávaní fondu. Je pripravený podieľať sa na projektovej a marketingovej činnosti knižnice, pozná princípy realizácie kultúrno-vzdelávacích podujatí a je oboznámený so základnými normami metodologickej a legislatívnej činnosti. Ovláda a vie využívať základnú odbornú terminológiu, pracovné postupy a špecializované úkony z oblasti knihovníctva, o ktorých dokáže podávať základné odborné informácie a diskutovať o nich. Trvanie programu je naplánované v dĺžke 68 vyučovacích hodín.“¹²

¹¹ Na základe platnosti nového zákona o vzdelávaní dospelých č. 292/2024 Z.z. posledný ročník tohto programu bol realizovaný v r. 2025.

¹² Akreditovaný vzdelávací program v Slovenskej národnej knižnici: <https://snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/knihovnicke-vzdelavanie/akreditovany-vzdelavaci-program.html>

Informačná výchova a informačná gramotnosť

Komplexné informácie o informačnom vzdelávaní sú súčasťou publikácie „**Knižnice a informačné vzdelávanie**“, ktorú vydala Slovenská asociácia knižníc v roku 2022. Publikácia obsahuje rozsiahle kapitoly, ako napríklad „Informačná výchova a vzdelávanie v knižniciach“, „Informačná gramotnosť ako katalyzátor kvality vzdelávania v akademickom prostredí“ a taktiež aj „PIGIS – Prieskum informačnej gramotnosti (informačného správania) mládeže“. Publikácia je výstupom projektu Knižnice a informačné vzdelávanie.

V roku 2021 vyšla publikácia „**Informačná gramotnosť a informačné vzdelávanie**“, ktorú vydala Slovenská pedagogická knižnica v r. 2021 a ktorá zahŕňa ucelený rámec informačných kompetencií informačne gramotného používateľa a systematizujúci prehľad poznania, založený na desaťročiach skúseností domácich i zahraničných odborníkov, a zároveň odrážajúci najnovšie poznanie a trendy.

„Stále nie je zažitá definitívna terminológia, nakoľko sa často vyskytuje používanie termínu informačná výchova, v súčasnosti nastupuje označenie informačné vzdelávanie. Doteraz sa síce ešte stále používajú pojmy ako príprava používateľov, výchova používateľov, informačná príprava a pod., z najnovších zdrojov a diskusií je však zrejmé ustálenie pojmov informačné vzdelávanie a informačná gramotnosť.“¹³

Informačná gramotnosť znamená vedieť rozumne pracovať s informáciami. Zahŕňa schopnosť orientovať sa v digitálnom svete, hľadať a chápať význam informácií, využívať ich eticky, posudzovať ich dôveryhodnosť a vedieť ich správne používať v práci aj v osobnom živote. Keďže vzdelanie pripravuje človeka na život v informačnej spoločnosti, aj vzdelávací systém sa musí prispôbiť novým podmienkam. V tomto kontexte získava knižnica dôležitú úlohu v informačnom vzdelávaní. Nie je to úplne nová činnosť, skôr tradičná práca v nových súvislostiach. Výskumy ukazujú, že spoločnosť a používatelia majú nové potreby, na ktoré knižnice musia reagovať, aby zostali užitočné a dôveryhodné. To kladie vyššie nároky na knihovníkov, ktorí sa čoraz viac venujú priamo ľuďom – prostredníctvom vzdelávacích aktivít zameraných najmä na informačnú gramotnosť. Informačná gramotnosť je zručnosť, ktorú sa človek musí naučiť – nikto sa s ňou nerodí. Schopnosti vyhľadávať, hodnotiť a používať informácie vznikajú učením. Proces rozvíjania týchto schopností nazývame informačná výchova alebo informačné vzdelávanie.

Napriek tomu, že pre školy a univerzity existuje mnoho návodov na rozvoj informačnej gramotnosti, pre verejné knižnice ich je oveľa menej. Aj tak si ale uvedomujú svoju dôležitosť a pracujú na tom, aby ľuďom pomohli lepšie sa orientovať v informáciách. Knižnice to robia rôznymi spôsobmi, ktoré idú ruka v ruku s ich tradičnými aktivitami. Organizujú napríklad exkurzie, kurzy práce s internetom, bibliografickú prípravu alebo poskytujú prístup k online databázam. Týmto spôsobom nenahradiťne dopĺňajú školské vzdelávanie a pomáhajú zvyšovať celkovú informačnú a kultúrnu úroveň spoločnosti.

„Informačná výchova zvyšuje úroveň informačnej gramotnosti žiakov. Je koncipovaná i v rámci Smerníc pre školské knižnice IFLA/UNESCO. V nich sa odporúča, aby sa stala náplňou vzdelávacích programov pre používateľov – programov informačnej gramotnosti. Hlavnú zodpovednosť za tieto programy by mal mať školský knihovník, ktorý by mal spolupracovať s učiteľmi kvôli čo najväčšiemu prepojeniu jednotlivých zložiek s učebnými osnovami a kvôli ich úlohe poradcov. Pojem informač-

¹³ BELLÉROVÁ, Beáta a DŽUGANOVÁ, Daniela. Knižnice a informačné vzdelávanie [online]. Bratislava: Slovenská asociácia knižníc, 2022. ISBN 978-80-972135-2-7. [cit. 2025-07-30]. Dostupné na: <http://www.slpk.sk/eldo/2023/dl/9788097213527/9788097213527.pdf>

ná gramotnosť sa začal používať od roku 1983, kedy bola uverejnená správa Federálnej komisie pre skvalitnenie školstva v USA. Existuje niekoľko definícií pre informačnú gramotnosť. Napríklad Kalifornská štátna univerzita ju definuje ako „schopnosť nájsť, hodnotiť, používať a sprostredkúvať informácie vo všetkých ich rozmanitých podobách; integrácia knižničnej, počítačovej, mediálnej a technologickej gramotnosti, etiky, kritického myslenia a komunikačných zručností“.

Programy informačnej gramotnosti sa zameriavajú na:

- poskytovanie informácií o školskej knižnici, jej zmysle, knižnično-informačných službách, knižničnom fonde a podobne;*
- osvojenie si zručností vo vyhľadávaní a využívaní informácií;*
- prehĺbenie motivácie využívania školskej knižnice pri formálnych a neformálnych vzdelávacích projektoch.“¹⁴*

Informačná výchova predstavuje kľúčovú oblasť pôsobenia moderných knižníc, ktorá prispieva k rozvoju informačnej gramotnosti používateľov. Jej rozsah a intenzita sú odrazom potrieb spoločnosti a zamerania jednotlivých typov knižníc. Tabuľka „Informačná výchova v knižniciach za roky 2014 – 2024“ analyzuje vývoj aktivít informačnej výchovy v slovenských knižniciach v období rokov 2014 až 2024, pričom údaje sú rozdelené podľa kategórií knižníc, čo umožňuje identifikovať špecifické trendy v každom segmente. Najvyšší počet aktivít bol zaznamenaný v roku 2014, kedy verejné knižnice uskutočnili spolu 7609 podujatí. V nasledujúcich rokoch došlo k miernemu poklesu, pričom od roku 2020 sa prejavil prudký prepád, najpravdepodobnejšie v dôsledku pandémie COVID-19, ktorá výrazne ovplyvnila prezenčné formy vzdelávania – v roku 2020 sa uskutočnilo len 2268 podujatí, čo je najmenej za celé sledované obdobie. V nasledujúcich rokoch sa situácia postupne zlepšovala a počet aktivít opäť rástol, pričom v roku 2024 dosiahol hodnotu 7322, čo je takmer návrat na predpandemickú úroveň. Najväčší podiel na informačnej výchove mali mestské a regionálne knižnice, ktoré spoločne zabezpečovali viac než polovicu všetkých vzdelávacích podujatí. SNK prispievala k celkovému počtu podujatí informačnej výchovy v rozmedzí 30 až 80 podujatí ročne. V posledných dvoch rokoch zaznamenali výrazný nárast aj obecné knižnice, ktoré sa po pandemickom útlme opäť aktívne zapájajú do výchovno-vzdelávacej činnosti. Celkovo tabuľka poukazuje na to, že informačná výchova je stabilnou súčasťou činnosti verejných knižníc, pričom odolala aj výrazným vonkajším vplyvom a po poklese sa opätovne dostáva na úroveň pred rokom 2020.

¹⁴ CENIGOVÁ, Rozália. Príručka pre školského knihovníka [online]. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica, 2018 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na: https://nivam.sk/wp-content/uploads/2023/02/Prirucka_pre_skolskeho_knihovnika_2018.pdf

Informačná výchova v knižniciach za roky 2014 – 2024						
	SPOLU Verejné knižnice	Regionálne knižnice s krajskou pôsobnosťou	Regionálne knižnice	Mestské knižnice	Obecné knižnice	SNK
2014	7609					
2015	6356					
2016	6284	1046	1815	2273	1150	79
2017	7041	1045	2100	2385	1511	74
2018	6923	955	2284	2041	1643	30
2019	7144	1014	1905	2396	1829	13
2020	2268	494	596	717	461	12
2021	1987	252	678	571	486	1
2022	6094	911	1921	2051	1211	59
2023	6733	955	2106	2369	1303	64
2024	7322	1272	2324	2277	1449	81

Tabuľka 3: Informačná výchova v knižniciach za roky 2014 – 2024

(Zdroj: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/>, Štatistické zisťovanie za oblasť kultúry (KULT 10-01) za roky 2014-2024)

SNK taktiež poskytuje informačnú výchovu, ktorej cieľom je naučiť používateľov vyhľadávať v online katalógu SNK a ďalších zdrojoch informácií tak, aby potrebnú informáciu našli rýchlo a jednoducho. Informačná výchova je určená najmä študentom, ale aj všetkým záujemcom o zorientovanie sa v používaní Online katalógu SNK¹⁵.

¹⁵ Informačná výchova používateľov a exkurzie v SNK: <https://www.snk.sk/sk/sluzby/v-sidelnej-budove/informacna-vychova-pouzivatelov.html>

Štatistika v knižnici

Štatistika v knižnici nie je len súbor čísel, ktoré raz za rok vyplňame do štatistického formulára. Je to jeden z kľúčových nástrojov, prostredníctvom ktorého knižnice dokazujú svoju dôležitosť, vyhodnocujú kvalitu služieb a plánujú budúci rozvoj. Podľa zákona č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike patria aj kultúrne inštitúcie medzi povinných poskytovateľov údajov pre štátnu štatistiku. Knižnice tak pravidelne zbierajú a reportujú dáta, ktoré majú význam nielen pre Štatistický úrad, ale aj pre zriaďovateľov, verejnosť či odbornú komunitu. Na [webovej stránke SNK venovanej štatistickému zisťovaniu KULT \(MK SR\) 10-01](#) nájdete komplexné metodické materiály určené pre knihovníkov a metodikov knižníc, ktorí sa podieľajú na zbere a spracovaní štatistických údajov. Zároveň tam nájdete aj samotný formulár KULT 10-01 spolu s podrobnými metodickými vysvetlivkami, ktoré pomáhajú správne a jednotne vyplniť požadované údaje. Ďalej je k dispozícii rozsiahle metodické usmernenie, ktoré obsahuje podrobné pokyny na zber a spracovanie dát vrátane definícií a metodiky výpočtov. Na stránke sú tiež zverejnené často kladené otázky (FAQ), ktoré objasňujú bežné nejasnosti pri vyplňaní výkazu, a prehľad najčastejších chýb, ktoré obce pri štatistickom zisťovaní robia, aby sa ich knihovníci mohli vyvarovať. SNK zabezpečuje metodickú pomoc a koordinuje zber a spracovanie štatistických výkazov v spolupráci s Národným osvetovým centrom. Pre lepšiu orientáciu a prípravu na štatistické zisťovanie SNK organizuje aj [online semináre](#), ktoré poskytujú ďalšie usmernenia a odpovede na otázky súvisiace s prípravou a predkladaním údajov. Tieto materiály a podpora výrazne pomáhajú knižniciam zabezpečiť kvalitu, presnosť a jednotnosť štatistických údajov.

Základným legislatívnym rámcom, ktorý upravuje oblasť štátnej štatistiky na Slovensku, je [zákon č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike](#). Tento zákon vymedzuje pravidlá zberu, spracovania a publikovania štatistických údajov, pričom ustanovuje, že subjekty verejnej správy, medzi ktoré patria aj knižnice, sú povinné poskytovať údaje na účely štátnej štatistiky. Štatistické zisťovania sa uskutočňujú na základe programu štátnej štatistiky, ktorý každoročne vydáva Štatistický úrad SR v spolupráci s rezortmi. V oblasti kultúry je garantom zberu údajov Ministerstvo kultúry SR, ktoré zabezpečuje zber dát aj od verejných knižníc prostredníctvom stanovených výkazov ([formulár Kult 10-01](#)). Štatistické zisťovanie v oblasti kultúry koordinuje [Štatistický úrad SR](#). Na webovej stránke Národného inštitútu vzdelávania a mládeže sú zverejnené súhrnné [výkazy školských knižníc](#) od roku 2013 a taktiež [výkazy akademických knižníc](#) od roku 2006.

V knižniciach sa v rámci štatistiky sleduje široké spektrum údajov, ktoré poskytujú obraz o činnosti, využívaní aj rozsahu služieb. Medzi najčastejšie ukazovatele patrí počet registrovaných používateľov, počet výpožičiek, návštevnosť, veľkosť a štruktúra knižničného fondu, počet verejne prístupných pracovných staníc s internetom, počet kultúrno-vzdelávacích podujatí, ako aj personálne a finančné ukazovatele. Tieto dáta sa každoročne spracúvajú do výkazov, ktoré sa odosielajú zriaďovateľom alebo priamo na Ministerstvo kultúry SR. Údaje ďalej putujú do centrálnej databázy, kde sa agregujú, analyzujú a publikujú vo forme výročných správ, štatistických ročeniek a analytických prehľadov.

Význam štatistiky v knižnici však nespočíva iba v napĺňaní legislatívnej povinnosti. Pre samotné knižnice ide o kľúčový nástroj, vďaka ktorému dokážu identifikovať silné a slabé stránky svojej činnosti, plánovať ďalší rozvoj, argumentovať pri žiadostiach o rozpočet alebo zdôvodniť potrebu investícií.

Hodnotenie plnenia štandardov verejných knižníc

Štatistiky sú tiež základom pre hodnotenie plnenia štandardov verejných knižníc, ktoré vydalo Ministerstvo kultúry SR ako pomôcku na zabezpečenie rovnomernej kvality služieb v celej krajine. Dokument Metodické usmernenie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. MK – 5704/2025-110/13832 z 26. augusta 2025 na určenie štandardov pre verejné knižnice slúži ako metodické usmernenie pre verejné knižnice, čím definuje minimálne štandardy poskytovania služieb, perso-

nálne zabezpečenie, technické vybavenie, digitálnu prítomnosť a kvalitu kultúrnych aktivít. Vybrané kapitoly a odporúčania z metodického usmernenia:

Umiestnenie a priestory - knižnice by mali byť ľahko dostupné – pešo alebo MHD, max. 15 min. autom v mestách. Knižnice by mali poskytovať minimálne 60 m² úžitkovej plochy na 1 000 obyvateľov; priestory by mali byť bezbariérové s oddychovými miestami.

Prevádzkový čas - služby verejnej knižnice by mali byť dostupné všetkým členom komunity. To si vyžaduje vhodný prevádzkový čas pre používateľov. Odporúčaná hodnota počtu prevádzkových hodín týždenne závisí od počtu obyvateľov sídla knižnice.

Knižničný fond - každý rok sa odporúča min. 0,80 € na obyvateľa v obecných, 1 € v mestských a 1,50 € v regionálnych knižniciach. Fond má byť nezávisle budovaný, bez ideologických, politických, náboženských alebo komerčných vplyvov.

Technológie a online prístup - každá knižnica musí mať aspoň 1 verejnú internetovú stanicu, pričom odporúčaný počet závisí od počtu obyvateľov sídla knižnice. Elektronický katalóg knižnice (OPAC) sa odporúča v knižniciach v obciach s viac ako 1 000 obyvateľmi.

Personál a vzdelávanie - personál má byť adekvátny rozsahu činnosti; kvalifikovaný knihovník musí mať stredoškolské alebo vysokoškolské vzdelanie s odbornou spôsobilosťou. Ročne sa odporúča minimálne 40 hodín odborného vzdelávania na zamestnanca (8 hodín pre malé knižnice).

Kultúrne a komunitné programy - knižnica má fungovať ako komunita, organizovať vzdelávacie, kultúrne a komunitné podujatia. Odporúčaný počet podujatí závisí od počtu obyvateľov sídla knižnice. Štandard pre verejné knižnice predstavuje dôležitý nástroj na zabezpečenie kvalitných, dostupných a moderných knižničných služieb pre verejnosť. Pomáha obciam a mestám zlepšovať technické, personálne aj kultúrne zázemie knižníc a zároveň podporuje ich funkciu ako aktívnych komunitných centier. Zavedením týchto štandardov sa vytvára pevný rámec pre rovnomerný rozvoj knižničnej siete na Slovensku.

Benchmarking verejných knižníc

Knižnice môžu štatistiky využívať aj na benchmarking – porovnávanie s inými inštitúciami podobného typu či veľkosti – a hľadať tak inšpiráciu alebo motiváciu na zlepšenie.

Slovenské verejné knižnice sa aktívne zapájajú do medzinárodného projektu „Benchmarking knihoven“, ktorý vznikol v Českej republike a od roku 2012 je otvorený aj pre slovenské inštitúcie. Cieľom projektu je porovnávanie výkonov a kvality služieb verejných knižníc prostredníctvom štatistických ukazovateľov, ako sú počet výpožičiek, návštevníkov, zamestnancov či ekonomická efektívnosť. Projekt poskytuje knižniciam možnosť identifikovať svoje silné a slabé stránky, porovnávať sa s inými inštitúciami a hľadať príležitosti na zlepšenie služieb. Benchmarking sa chápe ako dlhodobý a opakovaný proces, ktorý motivuje a vedie k zlepšeniu činnosti knižnice ako celku.

Výhody a prínos projektu - Benchmarking knižníc je systematické porovnávanie vybraných ukazovateľov činnosti knižníc s cieľom identifikovať silné a slabé stránky, zdieľať osvedčené postupy a podporiť neustále zlepšovanie služieb. Tento proces prináša verejným knižniciam viacero výhod a prínosov:

- **Porovnateľnosť výkonu** - umožňuje knižniciam porovnať svoju výkonnosť s inými podobnými inštitúciami (napr. podľa veľkosti, regiónu, zriaďovateľa). Pomáha identifikovať, kde sa nachádzajú v porovnaní s priemerom alebo lídrami v sektore.
- **Podpora rozhodovania** - poskytuje relevantné údaje na plánovanie rozpočtu, zmeny v personálnom obsadení, nákup fondov či rozvoj infraštruktúry. Pomáha zriaďovateľom a vedeniu knižníc argumentovať potrebou investícií.
- **Identifikácia príkladov dobrej praxe** - benchmarking odhaľuje efektívne postupy iných knižníc, ktoré je možné adaptovať alebo implementovať. Podporuje spoluprácu a sieťovanie medzi inštitúciami.
- **Zvýšenie transparentnosti** - umožňuje knižniciam zodpovedne preukázať verejnosti a zriaďovateľovi, ako hospodária a aké výsledky dosahujú. Posilňuje dôveru vo verejné inštitúcie.

- **Zlepšovanie kvality služieb** - na základe dát sa dajú cielene zlepšovať služby, ktoré zaostávajú za štandardom. Podporuje inovatívne prístupy v poskytovaní knižnično-informačných služieb.
- **Monitorovanie trendov** - dlhodobé sledovanie ukazovateľov umožňuje zachytiť pozitívne či negatívne vývojové trendy. Pomáha reagovať na meniace sa potreby používateľov.

Benchmarking a systematický zber štatistických údajov prinášajú významné výhody pre viaceré zainteresované strany. Pre samotné knižnice predstavujú nástroj na sebahodnotenie a zvyšovanie vnútornej efektivity, čo im umožňuje cielene zlepšovať svoje služby a procesy. Zriaďovatelia vďaka dostupným dátam získavajú prehľad o výkonnosti nimi spravovaných inštitúcií a disponujú relevantnými podkladmi pre strategické rozhodovanie. Používatelia benefitujú zo zvyšovania kvality, dostupnosti a relevantnosti knižničných služieb, ktoré sú výsledkom porovnávania a následnej optimalizácie činností knižníc. Pre štát a odbornú verejnosť zase tieto údaje poskytujú možnosť sledovať plnenie národných štandardov a plánovať systematický a udržateľný rozvoj celej knižničnej siete.

Štatistické údaje zároveň slúžia aj odbornej verejnosti, výskumníkom a študentom. Na základe zverejnených dát sa vypracúvajú analýzy, stratégie a výskumy, ktoré môžu prispieť k lepšiemu pochopeniu postavenia knižníc v spoločnosti. Záujem o kvalitu a presnosť štatistických údajov preto nie je len vnútornou záležitosťou knižníc, ale má celospoločenský význam.

Súčasným trendom v oblasti štatistiky je digitalizácia procesov a prechod na elektronické formuláre. Viaceré knižnice využívajú systémy, ktoré umožňujú automatický výpočet niektorých ukazovateľov, čím sa znižuje administratívna záťaž a minimalizujú sa chyby. Zároveň však ostáva výzvou zabezpečiť, aby všetci pracovníci rozumeli významu jednotlivých údajov a aby bola metodika zberu jednotná. Kvalita štatistiky totiž závisí nielen od technického riešenia, ale aj od odbornej pripravenosti pracovníkov a ich zodpovedného prístupu k zberu údajov.

Zhrnutím možno povedať, že štatistika v knižnici nie je len „povinné zlo“, ale dôležitý nástroj, ktorý pomáha riadiť, zlepšovať a obhajovať činnosť knižnice. Kvalitné a presné údaje sú základom pre rozhodovanie na všetkých úrovniach – od vedúceho knižnice až po tvorcov verejnej politiky. Preto by malo byť cieľom každej knižnice nielen dodržiavať štatistickú povinnosť, ale vnímať štatistiku ako súčasť profesionálneho prístupu k správe inštitúcie.

Elektronizácia a jej možnosti v malých knižniciach

V súčasnej digitálnej dobe čelí každá knižnica – bez ohľadu na svoju veľkosť – novým výzvam aj príležitosťami. Elektronizácia, teda zavádzanie digitálnych technológií do každodenného chodu knižnice, sa už dávno netýka len veľkých knižníc alebo vedeckých inštitúcií. Práve malé knižnice, ktoré často slúžia ako kultúrne a vzdelávacie centrá miestnych komunít, môžu z elektronizácie výrazne profitovať. Vďaka nej dokážu zefektívniť svoju prevádzku, sprístupniť služby širšiemu okruhu čitateľov, prilákať mladšiu generáciu a zachovať svoju dôležitú úlohu aj v 21. storočí. Elektronizácia už nie je luxusom, ale nevyhnutnosťou pre zachovanie aktuálnosti a životaschopnosti knižníc – aj tých najmenších.

Jedným z dôležitých ukazovateľov úrovne elektronizácie v malých knižniciach sú údaje z výkazového systému KULT 10-01, konkrétne z Modulu 4, ktorý sleduje technickú vybavenosť a digitálnu infraštruktúru knižníc. Základným predpokladom pre zavedenie akýchkoľvek elektronických služieb je **pripojenie knižnice na internet**. Tento údaj je kľúčový, pretože bez internetového pripojenia nie je možné využívať online katalógy, poskytovať prístup k e-zdrojom ani komunikovať s čitateľmi digitálnou formou. Ďalším sledovaným ukazovateľom je počet počítačov s pripojením na internet, ktoré sú určené pre verejnosť. Tieto zariadenia umožňujú používateľom prístup k informáciám, e-mailovej komunikácii či štúdiu, a sú obzvlášť dôležité v menších obciach, kde mnohí ľudia nemajú doma internet. Rovnako významné je aj **pripojenie WiFi** v priestoroch knižnice, ktoré zvyšuje komfort návštevníkov a podporuje samostatné štúdium a prácu s vlastnými zariadeniami. Dostupné WiFi pripojenie je dnes bežným štandardom, ktorý by nemal chýbať ani v malých verejných knižniciach. V oblasti prezentácie a dostupnosti služieb je dôležité či má knižnica zriadené vlastné **webové sídlo, prípadne či má zverejnené základné informácie na webovom sídle zriaďovateľa**, prostredníctvom ktorého môže informovať verejnosť o otváracích hodinách, službách, podujatiach a novinkách. V ideálnom prípade by malo byť webové sídlo prepojené s ďalšími digitálnymi službami. Za jeden z hlavných krokov smerom k elektronizácii možno považovať aj **sprístupnenie elektronického katalógu (OPAC)** na webe knižnice. Tento nástroj umožňuje používateľom vyhľadávať knihy a iné dokumenty v knižničnom fonde online, čo výrazne zvyšuje dostupnosť a efektivitu knižničných služieb. Aj malé knižnice majú reálne možnosti zapojiť sa do procesu elektronizácie. Vďaka dostupným technológiám a podporným projektom môžu zvyšovať úroveň svojich služieb a reagovať na meniace sa potreby používateľov.

Počet počítačov knižnice určených pre verejnosť s pripojením na internet

Zatiaľ čo v roku 2014 bolo k dispozícii 1767 počítačov pre verejnosť s prístupom na internet, o rok neskôr ich počet klesol na 1574. Po roku 2015 však vidíme stály pokles – v roku 2017 to bolo 1307, o dva roky neskôr 1204 a pokles pokračoval až na 960 v roku 2024. Tento trend môže naznačovať zmenu správania používateľov, ktorí čoraz častejšie využívajú vlastné zariadenia namiesto verejných počítačov, a zároveň to znamená, že knižnice čoraz viac investujú smerom k bezdrôtovej infraštruktúre.

Súčasná data ukazujú na výraznú premenu knižníc, ktoré reagujú na zmenu v technologických preferenciách a potrebách svojich používateľov. Pokles počtu verejných počítačov a zároveň nárast počtu knižníc s Wi-Fi pripojením poukazujú na posun k flexibilnému bezdrôtovému prístupu, ktorý

umožňuje používateľom prístup na internet cez ich vlastné mobilné zariadenia. Tento trend ukazuje, že knižnice sú stále flexibilnejšie a prispôsobujú sa súčasným technologickým požiadavkám, čo zlepšuje prístupnosť a dostupnosť knižničných služieb.

Tento vývoj zodpovedá požiadavkám definovaným v článku 8 Metodického usmernenia Ministerstva kultúry SR na určenie štandardov pre verejné knižnice, podľa ktorého by verejné knižnice mali¹⁶:

- a) umožniť prístup na internet prostredníctvom internetového pripojenia na počítačoch inštalovaných v priestoroch knižnice a Wi-Fi pripojenia s cieľom využiť vlastné prenosné zariadenia používateľov,
- b) poskytovať verejnosti neobmedzený prístup k elektronickým informáciám a informačným zdrojom prostredníctvom internetu,
- c) zriadiť aspoň jednu verejne prístupnú pracovnú stanicu s internetom a tlačiarňou, ktorú súčasne nevyužíva personál knižnice ako v centrálnej budove, tak ani v pobočkách,
- d) plniť úlohu sprostredkovateľa tým, že je verejnou elektronickou vstupnou bránou k digitálnym informáciám a pomáha občanom preklenúť tzv. „digitálnu priepasť“,
- e) poskytnúť svojim používateľom primerané množstvo elektrických zásuviek určených na napájanie alebo dobíjanie ich vlastného technického vybavenia (notebooky, smartfóny, tablety a pod.),
- f) priebežne dopĺňať a obnovovať technické a softvérové vybavenie knižnice.

Usmernenie zároveň stanovuje, koľko počítačových staníc by mala mať knižnica podľa veľkosti obce. Napríklad v obci s 5 001 až 10 000 obyvateľmi sa odporúčajú aspoň štyri počítače s prístupom na internet. Ak však má knižnica k dispozícii Wi-Fi pripojenie, stačia aj dva počítače s pripojením na internet.

Znižovanie počtu počítačových staníc preto nemusí znamenať zhoršenie prístupu k službám. Práve naopak – odráža snahu knižníc reagovať na meniace sa potreby používateľov, ktorí čoraz častejšie preferujú pripojenie prostredníctvom vlastných zariadení. Vďaka rozširovaniu Wi-Fi siete a podpore digitálnych kompetencií naplňajú knižnice svoju funkciu ako inkluzívne technologické centrá, čím plne zodpovedajú poslaniu článku 8 – sprístupniť digitálne technológie pre každého bez ohľadu na vek, sociálne postavenie či technické vybavenie.

Počet počítačov knižnice určených pre verejnosť s pripojením na internet										
2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1767	1574	1403	1307	1241	1204	1039	1022	1038	1002	960

Tabuľka 4: Počet počítačov knižnice určených pre verejnosť s pripojením na internet

Graf „Elektronizácia vo verejných knižniciach za roky 2014 – 2024“ znázorňuje vývoj elektronizácie vo verejných knižniciach v období rokov 2014 – 2024 a ukazuje, ako sa postupne rozširovali rôzne formy digitálnych služieb a technológií.

¹⁶ SLOVENSKO. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Metodické usmernenie Ministerstva kultúry SR na určenie štandardov pre verejné knižnice [online]. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2025 [cit. 2025-09-03]. Dostupné na: https://snk.sk/images/2025/Metodicke_usmernenie_MK_SR_na_urcenie_standardov_pre_verejne_kniznice_2025_schvalene.pdf

Počet knižníc s pripojením na internet (modrá čiara)

V roku 2015 bolo na internet pripojených 667 verejných knižníc. Tento počet sa v nasledujúcich rokoch postupne zvyšoval – v roku 2016 ich bolo 693, v roku 2018 už 703. Aj keď v roku 2020 došlo k miernemu poklesu na 702, trend sa po roku 2021 opäť otočil smerom nahor. V roku 2023 bolo pripojených 772 knižníc a v roku 2024 už 798. Tento vývoj ukazuje, že pripojenie na internet sa v knižniciach stalo štandardom a kľúčovým prvkom ich prevádzky.

Počet knižníc s pripojením WiFi v priestoroch knižnice pre používateľov (oranžová čiara)

V roku 2014 malo WiFi pripojenie dostupné len 203 knižníc. Od roku 2015, keď ich počet stúpol na 332, sledujeme výrazný nárast. V roku 2017 to už bolo 409 knižníc a trend pokračoval až na 509 v roku 2021. V roku 2024 je WiFi dostupné už v 608 verejných knižniciach. Tento vývoj potvrdzuje rastúci dopyt po bezdrôtovom pripojení a zároveň adaptáciu knižníc na mobilné technológie, ktoré si používatelia prinášajú so sebou.

Počet knižníc, ktoré majú zriadené webové sídlo knižnice (žltá čiara)

V roku 2014 malo vlastné webové sídlo iba 105 verejných knižníc, čo predstavovalo pomerne nízke pokrytie z pohľadu digitálnej prezentácie knižníc. Už o rok neskôr však prišiel výrazný nárast – v roku 2015 ich bolo už 174, teda o takmer 70 viac. V roku 2017 počet klesol výraznejšie na 134 a v roku 2018 dokonca na 123, čo poukazuje na pokles aktivity v oblasti online prezentácie. Tento trend sa však opäť obrátil – v roku 2019 došlo k prudkému nárastu na 185 knižníc, čo sa následne udržalo aj v roku 2020 na rovnakej úrovni. V roku 2021 však nasledoval menší pokles na 177 a v roku 2022 sa počet ešte viac znížil na 165. Od roku 2023 však nastáva opätovný rast – v tomto roku bolo zaznamenaných 181 knižníc so zriadeným webovým sídlom a v roku 2024 ich počet dosiahol 208, čo predstavuje historicky najvyššiu hodnotu v sledovanom období. Vývoj počtu knižníc so zriadeným webovým sídlom je dynamický a kolísavý, s niekoľkými vlnami rastu a poklesu. Napriek medziročným výkyvom sa celkový trend od roku 2014 do 2024 javí ako rastúci. Kým na začiatku malo webové sídlo len 105 knižníc, o desať rokov neskôr ich bolo už 208 – teda takmer dvojnásobok. Tento vývoj odráža snahu knižníc prispôbiť sa digitálnemu svetu a zlepšiť dostupnosť informácií a služieb pre verejnosť.

Tento trend je v súlade s požiadavkami uvedenými v článku 9 Metodického usmernenia Ministerstva kultúry SR, podľa ktorého by každá verejná knižnica mala mať vlastné webové sídlo, ktoré by malo obsahovať minimálne tieto údaje¹⁷:

- a) názov a sídlo knižnice,
- b) kontaktné údaje,
- c) názov zriaďovateľa/prevádzkovateľa,
- d) stručnú charakteristiku knižnice,
- e) organizačné členenie knižnice,
- f) prevádzkový čas,

¹⁷ SLOVENSKO. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Metodické usmernenie Ministerstva kultúry SR na určenie štandardov pre verejné knižnice [online]. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2025 [cit. 2025-09-03]. Dostupné na: https://snk.sk/images/2025/Metodicke_usmernenie_MK_SR_na_urcenie_standardov_pre_verejne_kniznice_2025_schvalene.pdf

- g) základné dokumenty upravujúce činnosť knižnice,
- h) knižničný a výpožičný poriadok,
- i) prehľad ponúkaných služieb,
- j) cenník služieb,
- k) aktuálnu ponuku aktivít,
- l) výročnú správu o činnosti knižnice.

Webová stránka verejnej knižnice by mala používať zabezpečený protokol HTTPS, ktorý chráni prenášané údaje a zaručuje ich dôvernosť a overenie totožnosti používateľa. Medzi odporúčané prepojenia patria webové portály, ako napríklad SNK, súborný katalóg knižníc Slovenskej republiky, informačný portál Infolib alebo celonárodná služba Spýtajte sa knižnice. Informácie o verejnej knižnici a jej službách by mali byť dostupné prostredníctvom jej webovej stránky. V prípade menších knižníc je možné zabezpečiť dostupnosť aj prostredníctvom webovej stránky ich zriaďovateľa a cez oficiálne účty na sociálnych sieťach.

Počet knižníc, ktoré majú elektronický katalóg knižnice sprístupnený na webovom sídle

(zelená čiara)

Podľa článku 10 Metodického usmernenia Ministerstva kultúry SR, by katalóg knižnice mal byť prístupný verejnosti online, aby používateľ knižnice mohol využívať služby aj z domu a mimo otváracích hodín. Katalóg verejnej knižnice je základným nástrojom knižnice na sprístupnenie knižničného fondu a umožňuje používateľom vyhľadávanie a využívanie knižničného fondu a služieb knižnice pomocou vzdialeného prístupu. Odporúča sa, aby knižnice pôsobiace v obciach s viac ako 1 000 obyvateľmi sprístupňovali verejnosti online elektronický katalóg knižnice.

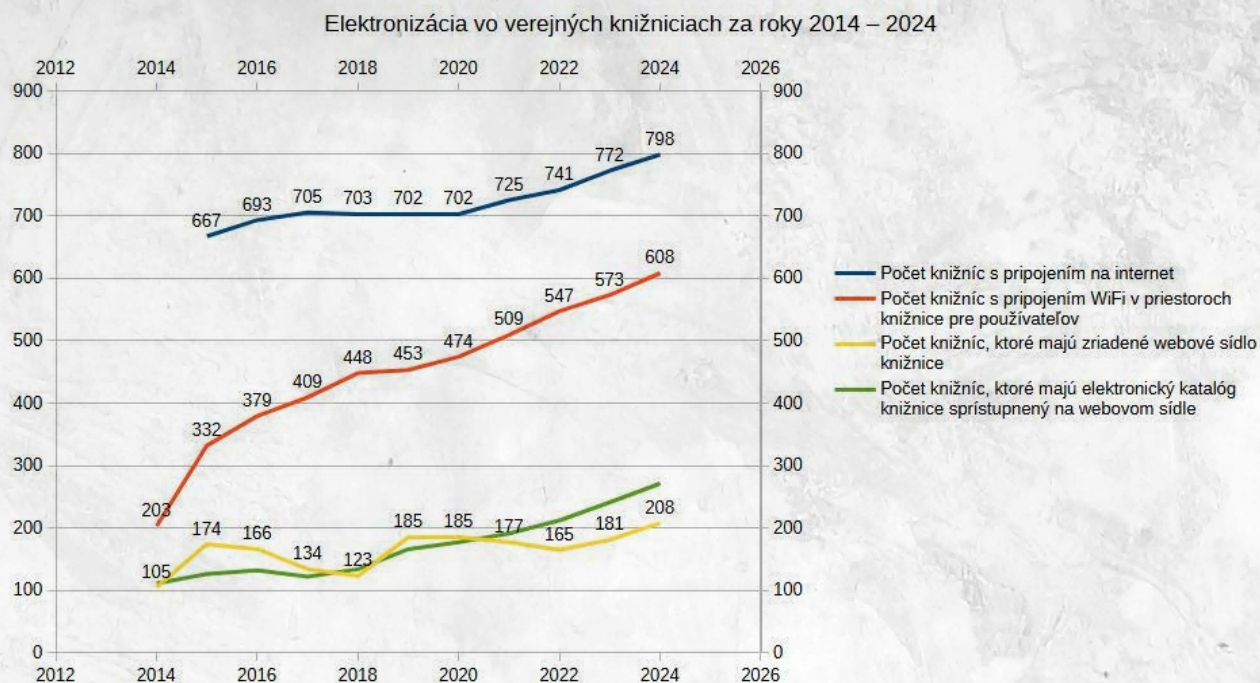
Počet knižníc, ktoré majú elektronický katalóg sprístupnený na svojom webovom sídle, od roku 2014 stabilne rastie. Zo 111 knižníc v roku 2014 sa počet postupne zvýšil na 271 v roku 2024. Hoci medzi rokmi 2016 a 2017 nastal mierny pokles, od roku 2018 je trend jednoznačne stúpajúci. Rastúci počet naznačuje, že verejné knižnice kladú čoraz väčší dôraz na dostupnosť svojich služieb online a na pohodlný prístup používateľov k informáciám na diaľku.

V rámci digitalizácie služieb verejných knižníc zohráva kľúčovú úlohu sprístupnenie elektronického katalógu cez internet. Tento proces výrazne urýchlilo zavedenie systému KIS MaSK a neskôr jeho pokračovanie KIS MaSK 2, ktorý je dostupný najmä pre malé a stredné knižnice.

SNK prišla s novou verziou KIS MASK 2, ktorá je prevádzkovaná na OSS KOHA, ktorý je prioritne určený pre obecné, mestské, školské a špeciálne knižnice. V tomto ohľade je SNK jedinou národnou knižnicou v rámci krajín Vyšehradskej štvorky (V4), ktorá poskytuje vývoj systému OPEN SOURCE. Priaznivý aktuálny stav a veľký záujem zo strany slovenských knižníc vytvára dobré predpoklady na ďalšie rozširovanie poskytovania príslušnej služby, ako aj komplexné skvalitňovanie vývoja systému.¹⁸

Hoci celkový počet verejných knižníc klesá, tie, ktoré zostávajú, sa čoraz viac modernizujú. Postupne rastie počet knižníc s pripojením WiFi pre používateľov, so zriadenými webovými sídlami aj s elektronickými katalógmi. Naopak, klesá počet verejných počítačov, čo naznačuje prechod na mobilné technológie a vlastné zariadenia čitateľov. Knižnice sa tak prispôbujú digitálnej dobe a meniacim sa potrebám používateľov, ktorí čoraz viac preferujú bezdrôtové pripojenie.

¹⁸ Knižnično-informačný systém pre malé a stredné knižnice (KIS MaSK 2): <https://www.snk.sk/sk/domov/14-o-kniznici/536-kis-mask.html>

(Zdroj: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/>)

V súčasnej digitálnej dobe je elektronizácia nevyhnutnou súčasťou modernizácie knižníc, vrátane tých menších, ktoré často čelia výzvam v oblasti technologických inovácií. Zabezpečenie dostupnosti digitálnych služieb a moderných technológií je kľúčové pre udržanie relevancie knižníc ako vzdelávacích a kultúrnych centier v súčasnej informačnej spoločnosti. Rýchly pokrok v oblasti digitálnych nástrojov prináša nové príležitosti pre knižnice, ktoré môžu zefektívniť svoju prevádzku, zvýšiť komfort používateľov a prispôbiť sa aktuálnym trendom v technológii a užívateľských potrebách. Tento proces však vyžaduje konkrétne kroky, ktoré podporujú implementáciu moderných riešení a zlepšujú prístupnosť knižničných služieb pre širokú verejnosť.

Odporúčania pre knižnice

- **Zabezpečiť pripojenie na internet:** Základným predpokladom pre elektronizáciu je zabezpečenie pripojenia knižnice na internet. Tento krok umožní efektívne využívanie online katalógov, prístup k elektronickým zdrojom a komunikáciu s čitateľmi.
- **Zvýšiť dostupnosť WiFi pripojenia:** Poskytnúť bezdrôtové internetové pripojenie v priestoroch knižnice, aby návštevníci mohli pracovať so svojimi vlastnými zariadeniami a zlepšiť tak flexibilitu a prístupnosť služieb.
- **Zaviesť elektronický katalóg (OPAC):** Pre zlepšenie dostupnosti knižničných fondov je dôležité sprístupniť elektronický katalóg online, čo umožní používateľom vyhľadávať knihy a iné dokumenty na diaľku.
- **Vytvoriť a udržiavať webové sídlo:** Zriadiť a pravidelne aktualizovať webovú stránku knižnice, kde budú dostupné informácie o otváracích hodinách, podujatiach, novinkách a službách.
- **Poskytnúť primerané technické zázemie:** Zabezpečiť dostatočný počet elektrických zásuviek určených na napájanie alebo dobíjanie technického vybavenia používateľov, ako sú notebooky, smartfóny a tablety, čím sa zabezpečí komfort pre návštevníkov pri práci s vlastnými zariadeniami.
- **Priebežne dopĺňať a obnovovať technické a softvérové vybavenie knižnice:** Aby knižnice zostali technologicky aktuálne a efektívne, je dôležité pravidelne obnovovať a dopĺňať nielen hardware, ale aj softvér, ktorý umožní lepšie spravovanie fondu, poskytovanie online služieb a zabezpečí plynulý chod knižničného systému.
- **Podporovať digitalizáciu prostredníctvom národných projektov:** Zapojiť sa do projektov, ako je KIS MaSK 2 prostredníctvom SNK, ktoré ponúkajú dostupné a efektívne riešenia na elektronizáciu knižníc, najmä pre menšie a stredné knižnice.
- **Prispôbiť sa trendom mobilného pripojenia:** S rastúcim využívaním mobilných zariadení zo strany používateľov by knižnice mali investovať do technológií, ktoré podporujú mobilné pripojenie, čím sa zlepší prístupnosť a dostupnosť služieb pre širokú verejnosť.

Verejné knižnice už dávno neplnia len funkciu miest na požičiavanie kníh. Stávajú sa pulzujúcimi komunitnými centrami plnými nových vedomostí, zručností, zážitkov a príbehov. Ich tradičné poslanie ako je uchovávanie a sprístupňovanie knižných dokumentov, ostáva rovnako dôležité.

Užitočné dokumenty

Kapitola „Užitočné dokumenty“ prináša výber dokumentov, ktoré sú neodmysliteľnou súčasťou knižničnej praxe a rozvoja knižníc na Slovensku aj vo svete. Obsahuje legislatívne normy, medzinárodné smernice i metodické príručky, ktoré pomáhajú orientovať sa v oblasti knižničných služieb, vzdelávania a štatistiky. Tieto odkazy predstavujú cenný zdroj informácií pre knihovníkov, pedagógov, odborníkov i študentov, ktorí sa zaoberajú knižničnou činnosťou, rozvojom knižničných fondov, informačnou gramotnosťou či metodikou práce so školskými knižnicami. Vďaka nim je možné efektívnejšie zabezpečiť kvalitu služieb, plánovať ďalší rozvoj a reflektovať aktuálne trendy v oblasti knižníc a informačného vzdelávania.

BELLÉROVÁ, Beáta a DŽUGANOVÁ, Daniela. *Knižnice a informačné vzdelávanie*. Bratislava: Slovenská asociácia knižníc, 2022

CENIGOVÁ, Rozália. *Príručka pre školského knihovníka*. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica, 2018

ČEPČÁNYOVÁ Veronika, KYTKOVÁ, Lucia, SKALICOVÁ Jana. *Metodický materiál pre tvorbu podcastov v knižnici*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023

HRDINÁKOVÁ, Ľudmila a FÁŽIK, Jakub. *Informačná gramotnosť a informačné vzdelávanie*. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica, 2021. ISBN 978-80-974036-2-1.

IFLA. *Dodatok k manifest IFLA/UNESCO o verejných knižniciach*. Haag: IFLA, 2010

IFLA. *Manifest IFLA/UNESCO o verejných knižniciach*. Haag: IFLA, 2008

IFLA. *Manifest IFLA/UNESCO o školských knižniciach*. Haag: IFLA, 2008

IFLA. *Manifest IFLA o štatistike knižníc*. Haag: IFLA, 2011

IFLA. *Smernica IFLA pre služby verejných knižníc 2010*. Haag: IFLA, 2011

JAHNÁTEK Peter. *Metodický materiál pre vyhľadávanie informácií*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023

KIANICOVÁ, Nikola. *Príručka pre starostov a zastupiteľov obcí pre budovanie a fungovanie knižníc*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2022

KIANICOVÁ, Nikola. *Metodický materiál pre e-vzdelávanie v prostredí knižníc*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2021

KIANICOVÁ, Nikola. *Metodická príručka pre zriaďovanie, zakladanie, zlučovanie a zrušenie verejných knižníc na Slovensku*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023

KYTKOVÁ, Lucia a ČEPČÁNYOVÁ Veronika. *Práca s informáciami*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2024

- PRACHÁROVÁ Zuzana. *Metodické odporúčania pravidiel pre nastavenie predlžovania výpožičiek v knižniciach knižničného systému SR*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2021
- SKALICOVÁ Jana. *Vzdelávanie knihovníkov v knižniciach*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2022
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA. *Metodický pokyn pre evidenciu vzdelávania zamestnancov knižnice*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2025
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA. *Ochrana osobných údajov pri poskytovaní knižnično-informačných služieb*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2024
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA. *Prieskum spokojnosti používateľov knižnice*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2020
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA. *Vzorový knižničný poriadok*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2022
- SLOVENSKO. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 201/2016 Z.z. z 8. júna 2016, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe vedenia odbornej evidencie knižničných dokumentov a o revízii a vyradení knižničného fondu v knižniciach.
- SLOVENSKO. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 126/2015 Z.z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch.
- SLOVENSKO. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. *Metodické usmernenie Ministerstva kultúry SR na určenie štandardov pre verejné knižnice*. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2025

Použitá literatúra

BELLÉROVÁ, Beáta a DŽUGANOVÁ, Daniela. *Knižnice a informačné vzdelávanie* [online]. Bratislava: Slovenská asociácia knižníc, 2022. ISBN 978-80-972135-2-7. [cit. 2025-06-30]. Dostupné na: <http://www.slpk.sk/elido/2023/dl/9788097213527/9788097213527.pdf>

CENIGOVÁ, Rozália. *Príručka pre školského knihovníka* [online]. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica, 2018 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na: https://nivam.sk/wp-content/uploads/2023/02/Prirucka_pre_skolskeho_knihovnika_2018.pdf

IFLA. *Smernica IFLA pre služby verejných knižníc 2010*. [online]. Haag: IFLA, 2010. [cit. 2025-06-30]. Dostupné na internete: <https://www.infolib.sk/files/dokumenty/smernica-ifla-sluzby-verejnych-kniznic-2010.pdf>

IFLA. *Manifest IFLA/UNESCO o verejných knižniciach*. 2008. [online]. Haag: IFLA, 2008. [cit. 2025-09-22]. Dostupné na internete: https://www.infolib.sk/files/Novy_portal_infolib_subory/dokumenty_ifla/manifest_ifla_unesco_o_verejnych_knizniciach.pdf

KIANICOVÁ, Nikola. *Metodická príručka pre zriaďovanie, zakladanie, zlučovanie a zrušenie verejných knižníc na Slovensku* [online]. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023 [cit. 2025-06-18]. Dostupné na: https://www.snk.sk/images/Informacie_pre/Kniznice_a_knihovnikov/Dokumenty_pre_knihovnikov/Metodicka_prirucka_pre_zriadovanie_zakladanie_zlucovanie_a_zrusenie_verejnych_kniznic_na_Slovensku.pdf

SLOVENSKO. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. *Metodické usmernenie Ministerstva kultúry SR na určenie štandardov pre verejné knižnice* [online]. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2025 [cit. 2025-09-03]. Dostupné na: https://snk.sk/images/2025/Metodicke_usmernenie_MK_SR_na_urcenie_standardov_pre_verejne_kniznice_2025_schvalene.pdf

SLOVENSKO. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 126/2015 Z.z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. [online]. [cit. 2025-06-12]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/126/>

Príručka knihovníka malej knižnice

Vydala

Slovenská národná knižnica – Knižničný inštitút,
Námestie J. Čigera Hronského 1, 036 01 Martin
Martin 2025

Zostavovateľ: Mgr. Nikola Kianicová

Technický redaktor a autor grafickej úpravy: Mgr. Jana Nemcová

2. vydanie